

Vergadering van 27 October 1916 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: Gep. Luitenant-Generaal J. DE WAAL.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Het is voor mij een bijzonder voorrecht, bij het openen van deze vergadering, U allen welkom te mogen heeten, omdat wij weder bijeen zijn kunnen komen in de eerste maand van het werkjaar, overeenkomstig het Reglement, en ik U tevens kan mededeelen, dat reeds een vijftal personen zich bereid hebben verklaard, hetzij als spreker op te treden dan wel een bijdrage voor het *Orgaan* te leveren. Uit naam van het Bestuur betuig ik hun reeds nu mijn hartelijken dank en ook hun, die in het afgelopen werkjaar hunne medewerking hebben verleend om de leden in het bezit te kunnen stellen van 8 afleveringen, bevattende verhandelingen over verschillende onderwerpen, waarvan in het bijzonder die betreffende de remonteering in eigen land en den weerplicht voor inlanders de belangstelling in den lande hebben opgewekt, ja zelfs tot nadere overweging en daden hebben geleid.

Het Bestuur betreurt het, dat, door het vertrek van den sedert tot Overste bevorderden Majoor VAN DER WEIJDEN naar Oost-Indië, het niet meer mogelijk is geweest diens doorwrochte studie over de verdediging van Nederlandsch-Indië, een vraagstuk van zóó buitengewoon Nederlandsch belang, nader in ons midden te bespreken. Daarentegen verheugt het zich zeer, dat zijn geschrift in de geheele Nederlandsche pers de aandacht heeft getrokken en in verschillende vergaderingen met ingenomenheid is ontvangen; niet het minst, omdat, in aansluiting aan de betoogingen in verschillende streken in Oost-Indië op 31 Augustus j.l., de Regeering en H. M. de Koningin ondubbelzinnig hebben doen blijken van het vaste voornemen om alles te doen, wat kan bijdragen tot versterking van de levende strijdkrachten en de vloot, ter handhaving van het Nederlandsch gezag in onze koloniën.

Daaruit toch blijkt, dat ter hoogste plaatse beseft wordt het hooge belang van het behoud der koloniën en bezittingen in andere werelddeelen, die — volgens Artikel 1 der Grondwet — gezamenlijk met het grondgebied in Europa het „Koninkrijk der Nederlanden” vormen.

Nu ook de inlandsche bevolking te kennen heeft gegeven, dat zij, in haar eigen belang, wenscht deel te blijven uitmaken van den Nederlandschen Staat en mede te werken tot de verdediging van diens onafhankelijkheid, rust, naar mijne meening, ontegenzeggelijk op het Nederlandsche Volk de plicht, den toestand van volslagen weerloosheid in de tropen op te heffen, en wel zoo spoedig mogelijk.

Hierop met nadruk te hebben gewezen en tevens te hebben aangewezen den weg, waarlangs het mogelijk zoude zijn, is de verdienste van den Overste VAN DER WEIJDEN, wien hierbij daarvoor hulde en dank wordt gebracht.

Aan de Volksvertegenwoordiging thans het woord. Zij zette den uitgesproken wil om in een daad. Zij make, dat de Nederlandsche vlag fier kan blijven waaien over Nederlandsch-Indië en bij de inheemsche bevolking de overtuiging zich vestigt, dat het Nederlandsch civiel en militair bestuur er steeds naar streeft hare belangen te bevorderen en dat zij dus niet beter kan doen dan dit bestuur te steunen en mede te werken tot bestendiging van het Nederlandsche gezag.

Dat gezag zal daardoor in staat zijn handel, scheepvaart, landbouw en nijverheid te beschermen en zich te doen ontwikkelen in het Moederland en in de Koloniën, die elkaar zoodanig moeten aanvullen, dat zij gezamenlijk, ja zelfs ieder voor zich, zooveel mogelijk onafhankelijk worden van het buitenland.

De Volksvertegenwoordiging — en de Regeering — geve bovendien bij hare bondige beraadslagingen duidelijk te kennen, dat alleen zij aanspraak kunnen maken op de toekenning van *rechten*, die zich kwijten van hunne staatsburgerlijke *plichten*, waartoe in de eerste plaats behooren de bevordering van de algemeene welvaart, het bijdragen in de financieele lasten der gemeenschap en de medewerking aan het voortbestaan van den Staat.

Mijne Heeren! Met leedwezen moet ik U mededeelen, dat ook in 1915 de gelegenheid heeft ontbroken om een *Wetenschappelijk Jaarbericht* te bewerken en er vooralsnog geen vooruitzicht bestaat op het verschijnen van dat boekwerk in 1917. Dit zal U echter niet verwonderen, gelet op den zwaren dienst, welken onze zee en landmacht nog steeds hebben te verrichten tot nakoming van de plichten, welke aan ons land door het Volkenrecht zijn opgelegd, ter handhaving van onze rechten en ter verdediging van onze onafhankelijkheid.

Deed het ons allen goed in de Troonrede de Koninklijke waardeering van het berustend dragen van den daardoor haar opgelegden last te vernemen, de daarin door Hare Majesteit uitgesproken verwachting omtrent den steun van de eensgezinde natie en van onze weermacht, bijaldien het noodig mocht zijn naar de wapenen te doen grijpen, de bezorgdheid, dat het hiertoe zal moeten komen, maar ook de kordaatheid der waarschuwing aan degenen, die onze onafhankelijkheid mochten willen aantasten, dienen het Nederlandsche Volk aan te sporen zich voortdurend te blijven wijden aan de vermeerdering van de beschikbare weermiddelen, zoowel op *economisch* als op *militair* gebied.

Immers, mocht Nederland — evenals België — gedwongen worden gewapenderhand zijne rechten en zijn bestaan te verdedigen, dan zal het zijn een strijd op leven en dood, waarbij de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling en de geoefendheid van het individu de van de massa, het Volk, uitgaande kracht zullen bepalen. Hoe meer derhalve bij de voorbereiding voor en de vervulling van de oorlogstaak dezelfde vindingrijkheid, volharding en hartstocht worden betracht als bij het smokkelen, het maken van oorlogswinst, het ijveren voor algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht, de verkiezingen en de besprekingen op politiek, godsdienstig en onderwijsgebied, de werkstakingen, enz., des te beter zal de Natie in staat zijn den belager harer onafhankelijkheid de gevolgen van zijn misdaad te doen ondervinden.

Ik voeg hier nog aan toe, dat van het Bestuur slechts twee

leden hier tegenwoordig hebben kunnen zijn, daar de overigen door dienstbezigheden zoowel binnen- als buitenslands verhinderd zijn; dergelijke redenen zullen ook bijgedragen hebben tot de geringe opkomst van de leden.

Dit betreurende, verheugt het mij echter, dat ons lid Generaal NEETESON de uitnoodiging van het Bestuur aan de officieren van de vrijwillige landstorm-afdeelingen heeft willen overbrengen om deze vergadering bij te wonen en dat velen van hen daaraan gevolg hebben gegeven. Ik stel dat op hoogen prijs en betuig U daarvoor mijn hartelijken dank. Ik hoop bovendien, Mijne Heeren, dat Gij in hetgeen de spreker van hedenavond zeggen zal, het een en ander zult vinden, waarover Gij uwe gedachten zult kunnen laten gaan en waaruit voor U leering is te trekken bij de eventuele uitvoering van de taak, welke U mocht worden opgedragen en waarvoor een ieder uwer zich reeds nu bekwaamt.

Ik meen U niet beter onze erkentelijkheid te kunnen bewijzen dan door den Generaal NEETESON, den Inspecteur van den Landstorm, uit te noodigen aan de bestuurstafel zitting te willen nemen.

Ik stel U voor eenigszins van de volgorde, aangegeven op het convocatiebiljet, af te wijken, door in de eerste plaats punt 2°. te behandelen:

Verslag omtrent den toestand der Vereeniging.

Hieromtrent vermeldt het convocatiebiljet het volgende:

a. LEDENTAL.

Op 1 October 1915 bedroeg:	
het aantal gewone leden hier te lande	1547
" " " " in Ned.-Indië	604
	Totaal 2151
In den loop van 1915—1916 bijgekomen	114
	Te zamen 2265
" " " " 1915—1916 afgegaan	128
Zoodat het aantal leden op 1 October 1916 bedraagt	2142
Waarvan hier te lande	1620
en in Ned.-Indië	622

b. GELDMIDDELEN.

Op 1 October 1915 saldo in kas bij den Penningmeester. . . f 1615.15⁵

Voorts aanwezig:

4 Cert. 2½ 0/0 N. W. S. à f 1000.—
 2 Oblig. 3 0/0 " " " à " 1000.—
 2 Pandbr. 5 0/0 Holl. Canada Hyp. bank à " 1000.—
 en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I. " 150.—

zoomede nog te innen contributie van
 20 leden in Nederland en
 41 " " Ned.-Indië.

De ontvangsten in 1915—1916 bedroegen f 6753.58

Totaal f 8368.73⁵

De uitgaven over hetzelfde tijdvak hebben bedragen " 5775.90

Blijft in kas op 1 October 1916 f 2592.83⁵

Bovendien aanwezig:

4 Cert. 2½ 0/0 N. W. S. à f 1000.—
 2 Oblig. 3 0/0 " " " à " 1000.—
 2 Pandbr. 5 0/0 Holl. Canada Hyp. bank à " 1000.—
 en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I. " 150.—

zoomede nog te innen contributie van
 63 leden in Nederland en
 648 " " Ned.-Indië.

Als toelichting daarop diene, dat onder de leden, die in den loop van het vorig jaar zijn afgegaan, zich eenige bevinden op wier namen ik gaarne de aandacht wenschte te vestigen. Het zijn o.a. de Luitenant-Generaal van het Ned. Indische Leger, de leger-commandant J. P. MICHIELSEN, die, zooals U allen bekend is, den 17en Februari 1916, bij een vliegongeluk om het leven is gekomen. De Generaal heeft gemeend in eigen persoon te moeten onderzoeken, hoe de vliegdienst behoort te zijn ingericht en te worden uitgevoerd. Hij heeft daarbij zijn leven gewaagd en, tot ons groot leedwezen, verloren.

Van de verdere overledenen breng ik in herinnering twee personen, n.l. de heeren ABEL en DOORMAN, die respectievelijk in Mei en in September j.l. ons zijn ontvallen. Beiden hebben vroeger deel uitgemaakt van het Bestuur, de eerste als Secretaris, de laatste als Penningmeester; de heer DOORMAN is bovendien in 1865 een der oprichters van de

Vereeniging geweest en tot dit jaar steeds lid gebleven. Het Bestuur heeft gemeend, door zich bij de begrafenis der beide heeren te doen vertegenwoordigen, hulde te brengen aan hun nagedachtenis.

Dan verder de Eerste-Luitenant der Infanterie van het Ned. Ind. Leger H. A. LUPPES, die 30 Sept. 1916 bij een aanval van den vijand op Watoeapi (Flores) is gesneuveld. Hij is dus gevallen bij de vervulling van zijn plicht tegenover het Vaderland; hem hierbij een stille hulde brengende, zal, zooals het reglement aangeeft, zijn naam worden vermeld in de lijst dergenen, die voor den vijand zijn gesneuveld.

Overigens heb ik aan het verslag niets toe te voegen. Volgens art. 26 van het reglement, heeft eene commissie, buiten het Bestuur om benoemd en bestaande uit Kapitein S. G. N. NAUTA PIETER en de Luitenants S. E. VAN NOOTEN en L. A. C. DE BOCK, de rekening en verantwoording van den Penningmeester onderzocht en bij schrijven d.d. 15 Oct. j.l. het volgende medegedeeld:

De Commissie, bedoeld in art. 26 van het Reglement der Vereeniging tot beoefening van de Krijgswetenschap, heeft de eer Uwer Excellentie beleefd mede te deelen, dat de rekening en verantwoording van den Penningmeester over het werkjaar 1915/16 door haar is onderzocht en geheel in orde werd bevonden.

De ontvangen bescheiden worden U hierbij wederaangeboden.

De Commissie voornoemd:

(w.g.) NAUTA PIETER.

Kapt. 2e R. V. A.

VAN NOOTEN.

DE BOCK,

Lt.-Adj. I. R. G.

Ik stel aan de vergadering voor, naar aanleiding van dit verslag, de rekening en verantwoording goed te keuren, den Secretaris-Penningmeester te dechargeeren van zijne verantwoordelijkheid en hem dank te brengen voor zijn beheer.

Aldus wordt besloten.

Overgaande tot punt 1°.: Ballotage van candidaten, deelt de Voorzitter mede, dat op de lijst der voorgestelde leden voorkomen de namen van twee personen, die echter daarop geschrapd dienen te worden. Deze zijn, onder Leiden, de 2e Luitenant der Infanterie Ned. Ind. Leger R. F. H. GOEDHART, die het land heeft verlaten, vermoedelijk om zich in buitenlandschen dienst te begeven, en, onder Ginneken, de 2e Luitenant der Infanterie Ned. Ind. Leger P. H. KIESSEL, die nader heeft verzocht niet in aanmerking te mogen komen voor lid dezer Vereeniging.

De Voorzitter stelt voor tot de ballotage over te gaan en noodigt tevens de heeren VERBERNE en VAN NOOTEN uit, met den Secretaris-Penningmeester het stembureau te willen uitmaken.

Tot de stemming wordt overgegaan.

Na afloop daarvan deelt de Voorzitter mede, dat geen enkel bezwaar gemaakt is tegen de voorgestelde leden, zoodat als lid der Vereeniging zijn aangenomen. Het zijn de heeren:

M. C. H. van Beusekom, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; J. H. M. Blogg, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; A. Blussé van Oud Alblas, 1e Luitenant der Cavalerie; H. van den Bos, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; Jhr. G. A. Bowier, 2e Luitenant der Cavalerie; J. L. Bruinier, 2e Luitenant der Cavalerie; W. C. L. Burgers, 2e Luitenant der Artillerie; J. C. M. Chabot, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; G. Guldenaar, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; A. Hanssen, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; W. C. Hooft, 2e Luitenant der Cavalerie; D. van Kempen, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; S. E. Schroevers, 2e Luitenant der Artillerie; Jhr. A. W. F. J. C. van Spengler, 2e Luitenant der Cavalerie; C. H. G. Toorop, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; M. B. Viehoff, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, allen te 's-Gravenhage;

A. J. Dahler, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Fort St. Aagtendijk;

S. J. Andriessen, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Alkmaar;

G. W. Honigh, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; A. J. M. Koster, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; J. W. Mentel, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; Jhr. Ch. E. J. M. Verheijen, 2e Luitenant der Cavalerie, allen te Amersfoort;

M. Behrens, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; J. P. G. Grootendorst, 2e Luitenant der Artillerie; M. H. C. Herman, 2e Luitenant der Artillerie; V. F. van Katwijk, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger; W. E. K. Merens, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; J. van der Wiel, 2e Luitenant der Artillerie, allen te Amsterdam;

C. C. K pfer, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, en A. J. de Lange, 2e Luitenant der Infanterie, te Assen;

J. B. A. Bruning, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger, en S. van de Kloet, 2e Luitenant der Infanterie, te Bergen op Zoom;

A. R. Bake, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, te Bloemendaal;

G. W. A. Brouwers, 2e Luitenant der Artillerie; J. J. van Diepenbrugge, 1e Luitenant der Cavalerie; J. J. Heerma van Voss, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger; E. E. de Kanter, 2e Luitenant der Infanterie; A. Specht Grijp, 2e Luitenant der Artillerie; W. Wilschut, 2e Luitenant der Artillerie, allen te Breda;

Jhr. C. Sandberg, 2e Luitenant der Infanterie, te Delft;

Jhr. K. J. van den Brandeler, 1e Luitenant der Artillerie, te Dordrecht;

Jhr. J. G. A. van Spengler, 2e Luitenant der Cavalerie, te Ede;

J. Blokhuis, 2e Luitenant der Infanterie; H. J. de Jamaer, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; C. M. Olifiers, 2e Luitenant der Infanterie, allen te Haarlem;

J. H. J. Kalt, 2e Luitenant der Infanterie; C. van Meurs, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; P. Verschoor, 2e Luitenant der Infanterie, allen te Harderwijk;

J. G. Gont, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Heemstede;

G. J. van Driel, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, en

H. van der Zanden, 2e Luitenant der Artillerie, te Den Helder;

K. C. Reeser, 2e Luitenant der Infanterie, te 's-Hertogenbosch;

C. E. Chivat, 2e Luitenant der Infanterie; P. W. G. Gout, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; F. G. Rosier, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, allen te Leiden;

H. P. Diephuis, 2e Luitenant der Infanterie, en P. L. van Driel, 2e Luitenant der Infanterie, te Maastricht;

T. C. van Dierendonck, 2e Luitenant der Infanterie, te Middelburg;

U. de Stoppelaar, 2e Luitenant der Infanterie, te Naarden;

G. Wielinga, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Nijmegen;

E. C. H. A. M. Bemelmans, Paardenarts 1e klasse, te Oudenbosch;

J. Domnisse, 2e Luitenant der Infanterie, te Retranchement;

H. Samuel, res. 2e Luitenant der Infanterie, te Rotterdam;

P. J. Droog, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger; H. J. J. W. Dürst Britt, 2e Luitenant der Artillerie; J. Kok, 2e Luitenant der Genie; J. J. Marlet, 2e Luitenant der Genie; V. T. C. Maronier, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger; M. Schreuder, 2e Luitenant der Artillerie; H. O. Schuhmacher, 2e Luitenant der Genie; A. W. van Zijl, 2e Luitenant der Artillerie, allen te Utrecht;

M. Jacobs, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Voorburg (Z.-H.);

M. Verhoeven, 2e Luitenant der Infanterie, te Waalwijk;

K. Drost, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te IJmuiden.

Nederlandsch-Indië.

Jhr. W. Boreel, 2e Luitenant; W. C. E. Detiger, 2e Luitenant; U. van Kraaijenoord, 2e Luitenant; W. C. A. Sol, 2e Luitenant, allen der Infanterie;

A. van Hillegondsberg, 2e Luitenant der Genie; en de Garnizoens-Bibliotheek te Palembang.

De Voorzitter heet de nieuwe leden welkom in de Vereniging en hoopt, dat zij hare waarde en bloei zullen helpen bevorderen.

Aan de orde wordt alsnu gesteld punt 4°: de verkiezing van vier leden van het Bestuur, en wel voor drie periodiek aftredende leden, die herkiesbaar zijn, en ter vervanging van den heer DUFOUR, die is uitgetreden omdat hij Den Haag heeft verlaten. De Voorzitter merkt hierbij op, dat de plaatsvervanger van den heer DUFOUR slechts tot 1918 zitting zal hebben in het Bestuur; de andere heeren daarentegen gedurende drie jaren, dus tot 1919.

Ten einde die verkiezingen in één moeite te doen, noodigt de Voorzitter de leden uit, op hun stembriefje eerst te willen plaatsen de namen van de personen, die de drie aftredende Bestuursleden zullen hebben te vervangen, en daaronder, door eene streep gescheiden, den naam van den persoon, dien zij de plaats van den Kolonel DUFOUR zouden wenschen te zien innemen.

Tot de stemming wordt overgegaan.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik kan U mededeelen, dat de uitslag van de stemming is, dat zijn uitgebracht op den heer J. C. VAN DEN BELT, 15 stemmen, den heer T. F. J. MULLER MASSIS, 14 stemmen, op den heer J. A. WILLEMS 14 stemmen en op den heer VAN ESSEN 11 stemmen; verder op den heer POP 2 stemmen, de heeren VAN MUNNEKREDE, OBERG en FABIUS ieder 1 stem.

Aangezien met dezen laatsten persoon bedoeld is de Overste G. C. A. FABIUS, commandant van het 1e Regiment Infanterie, en deze niet in den Haag woont — bovendien geen lid is — moet diens naam dus buiten beschouwing worden gelaten.

Met bijna algemeene stemmen zijn dus herkozen de heeren VAN DEN BELT, MULLER MASSIS en WILLEMS en is gekozen de heer VAN ESSEN. Den heer WILLEMS, die hier tegenwoordig is vraag ik of hij zijn mandaat verlengd wenscht te hebben.

De heer WILLEMS. Zeer gaarne, Mijnheer de Voorzitter.

De VOORZITTER: Ik dank U zeer voor Uwe bereidwilligheid, welke het Bestuur tevens van Uwen zeer gewaardeerden steun verzekert. De andere twee heeren zullen met hun herbenoeming in kennis worden gesteld; den heer VAN ENSEN zal verzocht worden, te willen mededeelen of hij de keuze tot Bestuurslid wil en kan aanvaarden.

Den heeren stemopnemers betuig ik tevens mijn welgemeenden dank voor hun hulp en steun, verleend aan den Secretaris Penningmeester, en eveneens de Commissie, die zoo welwillend is geweest de rekening en verantwoording van het geldelijk beheer na te zien.

Dan heb ik nog mede te deelen, dat in het vorig werkjaar ten geschenke zijn ontvangen de navolgende boekwerken:

1e. Jaarverslag van den Topografischen Dienst in Ned. Indië over 1914, van den Chef van dien Dienst;

2e. „Militaire straf- en tuchtclassen” van G. H. E. NORD THOMSON, reserve 2e Luitenant der Artillerie, te Westzaan;

3e. „De Stelling van Amsterdam”. Herinneringsalbum aan de mobilisatie van het Nederlandsche Leger, van den reserve Kapitein TH. J. WIJNOLDY DANIELS, eere-voorzitter der Militaire Commissie voor ontwikkeling en uitspanning van gemobiliseerde troepen te Amsterdam, en JOS. VAN BIENE, uitgever van dit werkje (landweer-soldaat).

Aan de gevers is de dank van het Bestuur betuigd.

Ik geef alsnu het woord aan den heer Mr. Dr. J. EYSTEN, tot het houden van zijne voordracht over:

„Handelingen van partijangers op Nederlandschen bodem.”

De heer EYSTEN: Mijnheer de Voorzitter: In de eerste plaats zij het mij vergund tot U en tot het Bestuur Uwer Vereeniging een woord van dank te richten voor Uwe vereerende uitnoodiging om mij in de gelegenheid te stellen hedenavond hier het door mij aangekondigde onderwerp te bespreken.

Waar ik steeds warm belangstel in alles wat de geschiedenis van ons land betreft voelde ik mij uit den aard der zaak ook aangetrokken om eenige studie te maken van de eigenaardige wijze van den oorlog voeren, die men gewoonlijk handelingen van partijgangers noemt en speciaal waar het krijgsverrichtingen dezer soort troepen op eigen gebied betreft.

Uwe vereeniging, die steeds op zoo onpartijdige en veelzijdige wijze alle onderwerpen van techniek, taktiek en strategie, benevens alles wat verder met de krijgswetenschap in den ruimsten zin in verband staat, der behandeling waardig heeft gekeurd en zich nimmer partij heeft gesteld, ook waar het nieuwe opvattingen gold, heeft gemeend ook aan dit onderdeel een plaatsje te moeten verleen.

Alhoewel ik U straks enkele voorbeelden van handelingen van partijgangers uit de vroegere krijgsgeschiedenis van ons land hoop voor oogen te stellen, meen ik mij, om tot een conclusie te komen met betrekking tot de toekomst, te moeten bepalen tot hetgeen de laatste vijftig jaren op militair gebied, in hoofdzaak in ons land, hebben opgeleverd.

Immers, om te kunnen beoordeelen of van het optreden van partijgangers bij de landsverdediging met voordeel gebruik kan worden gemaakt, of het aanbeveling verdient, het formeeren dezer korpsen te bevorderen, hun optreden aan te moedigen, is het noodig na te gaan in hoeverre de formatie en organisatie van ons leger daarmee in overeenstemming is, of de wijze waarop wij onze troepen denken te gebruiken meebrengt dat partijgangers er, of deel van kunnen uitmaken of mede kunnen samenwerken.

Sedert het jaar 1870 heeft ons land een 46-jarig tijdperk van ongestoorde rust en vrede doorgemaakt; het is nauwelijks noodig U in herinnering te brengen, wat er in die jaren op het gebied der Landsverdediging gebeurde en niet gebeurde.

Reeds in 1866 begon men ernstig te denken aan de lang op den achtergrond geschoven belangen der Landsverdediging te land en ter zee, aan de vrijwel verwaarloosde vestingliniën en hare waarde voor de verdediging tegenover de nieuwere aanvalsmiddelen.

Schietverenigingen en weerbaarheidskorpsen werden overal opgericht onder medewerking der regeering, tot oefening in den wapenhandel voor het geval de nood aan den man kwam. ¹⁾

DE ROO VAN ALDEWERELT had in de Kamer krachtig zijn stem verheven tegen verouderde toestanden op militair gebied, en bij de mobilisatie van 1870 was inderdaad gebleken dat aan de organisatie van leger en vloot veel ontbrak en dat ingrijpende veranderingen hoog noodig waren.

Noch de Minister van Oorlog, Generaal BOOMS, noch diens opvolger ENGELVAART kon of wilde echter de noodzakelijk geworden hervormingen doorzetten. DE ROO en zijn medestrijder STIELTJES hielden niet op scherpe critiek op de bestaande toestanden uit te oefenen; een groot deel der natie was echter anti-militairistisch gezind en drong bij monde van VAN HOUTEN aan op inkrimping en bezuiniging op militair gebied. Een vast stelsel van verdediging ontbrak ten eenenmale; men voelde nu eenmaal niets voor de zaak.

In 1872 trachtte de energieke Minister VAN LIMBURG STIRUM hervormingen in den geest van een volksleger in te voeren; hij stuurde aan op algemeen dienstplicht en bevestiging der Utrechtsche vestinglinie, doch zonder succes. De Minister WITZEL slaagde er in de overbodige vestingen, eerst in het Zuiden, daarna in het Oosten, te doen opheffen en de door de Vestingwet van 1874 omschreven verdediging te beperken tot de „Vesting Holland” met hare voorwerken; een algemeene leger-hervorming en regeling van de landdefensie langs wettelijken weg vermocht ook hij echter niet tot stand te brengen. De strijdlustige en felle DE ROO, gesteund door STIELTJES, den beul der Ministers, bracht achtereenvolgens 3 hoofden van het Departement van Oorlog ten val en trad in 1877 zelf als zoodanig op. Zijn spoedig daarop gevolgde dood deed echter de militaire wetten op den achtergrond raken. De voorstellen tot contingentsverhooging kwamen niet tot uitvoering; voorloopig was de zaak weer tot rust gekomen.

De Grondwetsherziening van 1887 liet de regeling van den

¹⁾ P. J. BLOK's Gesch. van het Nederl. Volk, 1e deel VIII blz. 161, 182.

krijgsdienst aan den gewonen wetgever over en gaf daardoor meerdere vrijheid van beweging; de dienstdtijd werd van 5 op 6 jaar gebracht, doch overigens gebeurde weinig belangrijks.

Wij komen nu aan een reeks halve en heele mislukkingen.

In 1890 benoemde de Minister van Oorlog BERGANSIUS een Staatscommissie tot onderzoek naar de beste wijze van regeling der levende strijdkrachten. Het uitvloeisel hiervan was een voorstel tot invoering van den persoonlijken dienstplicht, versterking van het leger tot 160.000 man en vervanging van de schutterij door een goed georganiseerde landweer. Doch vóór deze voorstellen in behandeling kwamen trad het Ministerie af. BERGANSIUS' opvolger, SEIJFFARDT, de vader van het reservekader, deed een voorstel tot contingentsverhooging, doch het kwam niet in behandeling. Onder den Minister ELAND werd de landweer georganiseerd, en in 1898 de persoonlijke dienstplicht ingevoerd, een belangrijke stap in de goede richting. De legerwetten kwamen echter niet in behandeling. De Wet op de Nationale Militie werd sterk gewijzigd.

Wij krijgen nu de Landweeerwet van BERGANSIUS in 1901; in 1905 het Ministerie STAAL met de zoo fel becritiseerde viermaanders, later weer afgeschaft, gevolgd door het tweeploegenstelsel van den Minister SABRON; eerst in 1912 onder den Minister COLIJN kwam een reorganisatie tot stand, tevens uitbreiding van de levende strijdkrachten, gepaard aan een nieuwe Militiewet, in 1913 gevolgd door een Landstormwet, die, hoewel de sluitsteen van ons militaire stelsel genoemd, ernstige gebreken bleek te bezitten.

In den loop der jaren is bij een groot deel van de bevolking van ons land een verhoogde belangstelling in de landsverdediging ontstaan. De vereeniging Volksweerbaarheid, de vrijwillige oefeningen in den wapenhandel, het reservekader, de vereenigingen Onze Vloot en Ons Leger, verschillende organen, gewijd aan de bespreking van militaire zaken, geven hiervan het bewijs. Maar ook is een neiging ontstaan tot oefening, in militairen zin, buiten het leger. Ten slotte breng ik in herinnering het verzoekschrift, in 1915 door 22 bekende Nederlanders ingediend, strekkende

om aan te dringen op een verhoogde weerbaarheid des lands.

Overgaande tot mijn eigenlijk onderwerp meen ik dat wij ons eerst behooren af te vragen:

Wat verstaat men eigenlijk onder partijgangers?

Het Fransche woord „partisan” ¹⁾ wordt verklaard als: „officier de troupes légères ou irrégulières qui font une guerre de surprises ou d'avant-postes.” In het meervoud ook deze troepen zelf. In het Leerboek der Tactiek van POP en HOOGEBOM werd indertijd de omschrijving gegeven: „Door partijgangers-korpsen verstaat men zelfstandig optredende afdeelingen van het leger, aan wie voor eenigen duur het voeren van den kleinen oorlog is opgedragen, of wel op militaire wijze georganiseerde vrijkorpsen, die nu eens tot uitvoering van ontvangen bevelen, dan weder geheel op eigen hand, hetzij met of zonder bekomen machtiging, dien oorlog voeren. Niet alleen de belangen van hun rechtstoestand, doch vooral die der operatiën, maken het hoogst wenschelijk dat de partijgangers zich stellen onder het legerbestuur en zich richten naar de daarvan ontvangen bevelen of instructiën.”

Hier worden dus eerst genoemd zelfstandig optredende afdeelingen van het leger, en daarna vrijkorpsen waarvan betoogd wordt dat het wenschelijk is, dat zij zich stellen onder het legerbestuur.

DEN BEER POORTUGAEL, in zijn bekend werk over krijgsgebruiken, rekent tot de erkende gewapende macht van den Staat o.m. vrijwilligers, onverschillig onder welken naam van jagers, scherpschutters, franc-tireurs enz. in korpsen vrijescharen, guerillabenden ingedeeld, mits zij aan zekere voorwaarden voldoen en met machtiging van den Staat handelen (waarover later). Bij mijn beschouwingen heb ik uitsluitend het oog op de min of meer op militaire wijze georganiseerde vrijkorpsen, die ter uitvoering van gegeven bevelen, of wel op eigen initiatief den kleinen oorlog voeren.

¹⁾ Partisan = een korte piek, in de 17e eeuw in gebruik. De punt was breeder dan die, van een gewone piek en dikwijls van weerhaken voorzien.

Ik teeken hier, wellicht ten overvloede, even aan, dat waar partijgangers steeds den z.g. kleinen oorlog voeren, omgekeerd de guerilla niet uitsluitend door kleinere detachementen wordt gevoerd.

De zoogenaamde staande legers der Europeesche Staten zijn langzamerhand vervangen door kader- en militielegers; meer en meer drong de geest des tijds er toe op het geheele weerbare volk, althans op een groot deel ervan, de lasten van den militairen dienst te leggen en gingen de vrijwilligers, de contractanten — die zich voor zeker bedrag en voor zekeren tijd verbonden om voor de belangen van den Staat te vechten, waar dit noodig mocht zijn — tot het verledene behooren. De legers werden nationaal!

Een oorlog tusschen twee staten werd een oorlog tusschen het eene volk en het andere.

De weerbare jongelingschap werd, meer of minder intensief, voor den krijgsdienst afgericht en geoefend gehouden. De oorlog van 1870, tusschen Frankrijk en Duitschland, had geleerd dat een levée en masse, met hoeveel geestdrift ook beziel, als oorlogsinstrument zoo goed als waardeloos is.

Slechts voor zeer enkele kleine staten als b.v. Montenegro zal het mogelijk zijn, bijna het geheele volk steeds strijdvaardig te houden; voor de andere zal het een levenskwestie zijn, zooveel mogelijk weerbare mannen onder de wapenen te houden opdat zij dadelijk aan de landsverdediging kunnen deelnemen, al zullen de eischen van industrie, handel, verkeer, administratie enz., maar vooral de beschikbare geldmiddelen hieraan grenzen stellen. Is de oorlog eenmaal uitgebroken, dan worden de toestanden natuurlijk geheel anders.

Maar in het eerste geval zal de strijd tegen den vijandelijken invaller een geheel ander karakter dragen, dan in het laatste. Iedere inwoner is dan per se een vijand, die onschadelijk gemaakt moet worden, non-combattanten zijn slechts vrouwen, kinderen en grijsaards en dat nog niet absoluut.

Overal staan de binnenrukkende afdeelingen aan gevaren bloot, transporten, patrouilles, enkele ruiters, enz. worden beschoten of op andere wijze aangevallen. De étappelijnen,

wagenparken, munitiedepôts, bruggen en spoorbanen loopen voortdurend gevaar; nergens is men veilig voor den onzichtbaren vijand, niets kan onbewaakt gelaten of aan de vijandelijke burgers (?) worden overgelaten.

Ik wil hier enkele zinsneden laten volgen waarin de Generaal STAAL omtrent den volksoorlog zijn meening te kennen geeft en die ik volkomen onderschrijf.

Vooreerst betoogt hij dat de invoering van algemeenen dienstplicht ten gevolge heeft gehad een optrekken van het geheele weerbare volk tegen den buitenlandschen vijand.

„Na 1870 zag men in, dat de volksoorlog in vreedstijd moet worden voorbereid. Vooral voor kleine staten geldt dit omdat zij een beroep moeten doen op de weerkracht van het geheele volk.

Een volksoorlog in den eigenlijken zin zal alleen mogelijk zijn in een land waar alle bewoners steeds strijders zijn met de wapenen, en waar het grondgebied van dien aard is, dat zij den strijd op ieder terrein plaatselijk en groeps-gewijze kunnen voeren. En de Generaal STAAL zegt verder: „Het valt inderdaad niet te ontkennen, dat het oorlogvoeren tegen een volk, dat bereid is den volksoorlog op te nemen, in hooge mate moeilijk en gevaarlijk is. De oorlog krijgt alsdan een zeer bijzonder karakter, omdat de invasor nergens zwakke afdeelingen met vertrouwen kan uitzenden zonder gevaar te loopen dat deze door de bewoners worden overrompeld of gedood en omdat het verkeer van enkele personen, kleine afdeelingen en transporten zelfs in den rug van de eigen troepen geen oogenblik verzekerd is.

De invasor komt er onder die omstandigheden toe om de meest harde en wreede maatregelen toe te passen, ten einde de bevolking van deelneming aan den strijd af te schrikken, en het gevolg hiervan is, dat de oorlog ontzaglijk wreed en moorddadig wordt.

Zijn nu de gewone oorlogshandelingen voor een beschaafd volk reeds moeilijk te dragen, een echte volksoorlog in dezen zin leidt en moet leiden tot zulk een barbaarsheid, dat men gerust kan aannemen, dat de bewoners van West-Europa voor zulk een oorlog niet meer geschikt zijn;”

en stelt vervolgens de vraag:

„Aangenomen met dat al dat een in zijn vrijheid en in zijn rechten bedreigd volk bereid zou wezen den volksoorlog te aanvaarden, zou men dat dan moeten afkeuren en onderdrukken? Den strijd om het Recht tot in het grootste lijden en tot in den dood te willen doorzetten, dat is toch op zich zelf lofwaardig?”

Het antwoord moet, bij alle bewondering voor een volksgeest, die aan den vrijheidszin de uiterste offers wil brengen ongetwijfeld ontkennend luiden. Neemt slechts een deel van het volk aan deze soort krijg deel, dan leidt het tot niet anders dan tot een verbitterd, barbaarsch optreden van den vijand uit zelfbehoud hiertoe gedwongen. (v. g. l. de Duitschers in België.) Maar bovendien, de terreinen in West-Europa leenen zich zoo goed als niet voor een volksoorlog in bovengenoemden zin, waarvoor de bewoners „en masse” niet geschikt zijn.

„En dit eenmaal zoo zijnde kan ook niet anders dan afgekeurd worden een individueel optreden van *enkele* bewoners, die onder een oogenblikkelijken indruk van leed en lijden den volksoorlog zouden willen voeren. Het is niet op *deze* wijze dat de enkeling zijn offervaardigheid dienstbaar kan maken aan het groote landsbelang; hij kan daarentegen dat belang daardoor slechts schaden.

Wil hij meewerken en helpen in den strijd, dan heeft hij er zich tijdig voor beschikbaar te stellen, voor te bekwamen en voor te oefenen. Dát is de wijze waarop hij van zijne offervaardigheid op goede en doelmatige manier kan doen blijken en deze gelegenheid staat voor een ieder open.” Aldus de Generaal STAAL.

Bijna zonder uitzondering hebben in alle veldtochten, behalve de oorlogshandelingen der geregelde troepen, ook de gevechten van ongeregelde afdeelingen en vrijescharen een niet gering te achten, soms zelfs beslissenden rol gespeeld.

De kleine oorlog krijgt vooral in moeilijk begaanbare, onherbergzame terreinen beteekenis, niet zoo zeer door zijn positieve, strategische gevolgen, dan wel door de onophoudelijke bedreiging in front, op de flanken en in den rug van

den tegenstander, waardoor deze gedwongen wordt, belangrijke strijdkrachten af te zonderen om zich tegen verrassingen van de zijde der numeriek zwakkere vrijscharen te beveiligen.

Voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis leeren dat de afdelingen partijgangers en vrijscharen — meest voor nationale belangen strijdend — hun minderheid in aantal, bewapening en uitrusting gewoonlijk hebben weten te vergoeden door uitstekende militaire deugden, dat zij — met minachting van eigen leven — door bijzondere vermetelheid en ondernemingsgeest, dikwijls ook door beestachtige wreedheid, meestal een factor vormden, die geschikt was, op de sterkte en krachtsverhoudingen der oorlogvoerende partijen grooten invloed uit te oefenen.

Opvallend is dat partijgangers bijna altijd in een romantisch waas gehuld zijn geweest. De legers, de geregelde troepen van den Staat of van den Vorst werden door het volk nu eens gehaat en veracht, wanneer zij het onderdrukten, oproeren met geweld keerden, dan weer bewonderd en toegejuicht, wanneer zij in gesloten formaties openlijk optredend, in hunne uniforme kleeding, enz. bewijzen gaven van op militaire wijze te zijn afgericht.

Maar men wist altijd dat het òf jonge mannen waren, die vrijwillig het militaire handwerk als broodwinning gekozen hadden òf wel gedwongen waren deel uit te maken van het leger.

Bij de vrijkorpsen heeft men geheel andere omstandigheden en dientengevolge ook eene andere waardeering.

Hier geen paradevertooning; zelden iets anders dan de marsch, meestal bij nacht, en het gevecht. De partijganger vecht vrijwillig voor een zaak die hem boven alles dierbaar is, of die hem kans op buit, roem of avonturen aanbiedt; zijn militaire opvoeding is gewoonlijk hoogst primitief geweest, met uitzondering van die van de beroepsvechters, maar zijn geestdrift en bezieling zijn enorm, zijn haat tegen den tegenstander is fel en hevig. Hij handelt snel, beslist en kortstondig. Hij kent geen vermoeienis, vecht bij dag en bij nacht, zijn initiatief is sterk onwikkeld, hij gehoorzaamt

blindelings aan zijn aanvoerder, niet als gevolg van discipline maar van toewijding of van erkenning van bijzondere eigenschappen ¹⁾; soms gaat zijn strijdlust over in onbezonnenheid en nuttelooze roekeloosheid.

De aanvoerders zijn meestal hoogst eigenaardige figuren. Stoutmoedig tot het vermetele, roekeloos, slim, moeten zij door hun persoonlijke eigenschappen zich door hun ondergeschikten of liever hun aanhangers, doen gehoorzamen. Dikwijls zijn het oud-officieren, die zich onderscheiden hebben door persoonlijke moed, maar tevens door gemis aan ondergeschiktheid. Onder de manschappen vindt men ook de meest uiteenlopende elementen; menschen beziel met gloeiende vaderlandsliefde, maar wier karakter geen militaire tucht, geen afwachtend gehoorzamen verdraagt, eerlijke, brave strijders, maar ook stroopers, wilddieven, smokkelaars, weggejaagde of weggelopen soldaten beziel door persoonlijke haat, of door hoop op buit of roof, avonturiers die slechts vechten om te vechten, doden om te doden.

Vrijkorpsen zijn, juist door hun dikwijls onafhankelijk optreden, werktuigen in de hand van den opperbevelhebber die even gevaarlijk als nuttig kunnen zijn. Treden zij geheel zelfstandig op, dan geldt deze uitspraak in nog hoogere mate.

In vele gevallen bleek het dat, bij ernstigen tegenslag, het verband in het vrijkorps spoedig verloren ging en dat de aanvankelijk hoog opgeschroefde geestdrift plaats maakte voor wankelmoedigheid, gebrek aan vertrouwen en gemis aan volharding, ten slotte zelfs paniek.

Het optreden van partijgangers heeft meestal in twee eigenaardige perioden plaats:

1°. Wanneer het geldt een poging om het land vrij te maken van vreemde overheersching en wel in den tijd als de geregelde troepen nog niet voldoende georganiseerd zijn, centrale leiding missen of niet genoeg kracht kunnen ontwikkelen. Als voorbeelden de partijgangerskorpsen in 1813

¹⁾ „Soyons bien convaincus, que ces braves gens, quoique muets par discipline, savent réfléchir et apprécier tout, aussi bien que nous, le possible et même l'impossible, ainsi que les vices et l'ignorance, les vertus et les talents de ceux qui les dirigent.” — *Le Partisan*, pag. 88/89.

in Duitschland. In dat geval loopt het volk vooruit op de trager werkende staatsmachine, die in zulke gevallen meestal tijdelijk verlamd is, en neemt uit eigen aandrang het initiatief om datgene te verrichten wat later meer systematisch geschiedt.

2e. Wanneer de geregelde strijdkrachten verslagen zijn, de vreemde overheerscher de belangrijkste plaatsen en daarmede het land bezet heeft, zoodat de eigenlijke veroveringsoorlog zoo goed als geëindigd is. Ook wel wanneer een nieuw bewind optreedt, waaraan aanhangers van het oude zich niet of nog niet onderwerpen willen. De partij-gangerskorpsen zetten dan op eigen gelegenheid den strijd voort, dien zij nog niet als hopeloos beschouwen. (Als voorbeeld de Vendée-oorlog in 1793—1795.)

Het zou meer tijd in beslag nemen dan mij ter beschikking staat om in chronologische volgorde na te gaan in hoeverre in onze Nederlandsche krijgsgeschiedenis partij-gangerskorpsen op den voorgrond zijn getreden. Ik stel mij dan ook voor slechts hier en daar een greep te doen.

In den tijd van de Republiek der Vereenigde Nederlanden of liever van de zeven zelfstandige republiekjes, door een lossen band bijeengehouden, was van een nationaal leger geen sprake; hoogstens kon men van een eenhoofdige leiding spreken, doch ook deze bestond niet altijd en absoluut.

Gestreden werd met huurtroepen, gesteund, wanneer de vijand den vaderlandschen bodem betreden had, door min of meer georganiseerde afdeelingen van het platteland of uit de steden.

Philips II had vooral Walen, Duitschers en Spanjaarden in dienst; de laatste vormden de beste infanterie der wereld. Want de infanterie had de cavalerie, het ridderleger, dat vroeger het hoofdwapen was geweest, in de zestiende eeuw geheel verdrongen.

Tegen de Spaansche legermacht kon Willem I niets anders stellen dan Duitse, Fransche en ook Engelsche huurtroepen. Daar deze slecht werden betaald en de Prins geen goed veldheer was, zijn al diens veldtochten mislukt. De

kraocht der Spanjaarden is eerst gebroken op de Hollandsche vestingen, die door de burgerij zelf werden verdedigd. Die vestingen waren nog de oude middeleeuwsche muren en dus zwak tegen het moderne geschut; maar zij werden goed verdedigd en bovendien kwam onze oude bondgenoot, het water te hulp. ¹⁾

Waar de oorlog in hoofdzaak uit een belegeringskrijg bestond was voor het optreden van vrijkorpsen niet zoo heel veel gelegenheid; voorts geleken de huurbenden, door hun organisatie en wijze van optreden dikwijls op vrijkorpsen en is het verschil tusschen deze en geregelde troepen meermalen niet merkbaar. 't Spreekt echter vanzelf, dat in een tijd, waarin bijna zonder ophouden in een groot deel van Europa oorlog gevoerd werd het formeeren van vrijkorpsen niet geheel kon uitblijven.

Hier te lande traden meermalen vreemde officieren of burgers, die eenig begrip hadden van het militaire handwerk, op en vormden grootere of kleinere benden om den vijand afbreuk en zichzelf voordeel te doen.

Evenzeer kwam het voor dat dergelijke korpsen zich òf bij den vijand aansloten òf zelfstandig optraden in de Republiek, en haren bewoners nadeel zochten toe te brengen. Partijgangerskorpsen in den eigenlijken zin heeft men aan Staatsche zijde weinig of niet gekend. De Prins van Oranje verleende (5 Augustus 1573) commissiën aan KAREL VAN DER HEIJDEN, van Mechelen, aan OLIVIER VAN DEN TYMPEL, heer van Corbecq (21 Sept. 1573) en aan Jhr. JOHAN VAN RENESSE, heer van Wulp (25 October 1573) „om in Brabant en elders de vijanden aan te grijpen en te beschadigen” zoomede aan GHERAERT VAN DONGEN „om volc te voet en te peerde te lichten en onderhouden bij alle mogelijke middelen om alle toevoer van proviand en munitie de vijanden te beletten.” ²⁾

Voorts vallen te noemen tal van andere afdeelingen die niet te land maar ter zee hebben gestreden, de bekende en beruchte Watergeuzen.

¹⁾ Voordracht Prof. BRUGMANS over oude Nederlandsche steden in oorlogsgevaar.

²⁾ Navorscher XLVII.

Uit den aard der zaak was er in het begin van den Tachtig-jarigen oorlog van een Nederlandsch leger geen sprake en waren het particulieren die het initiatief namen om den strijd aan te binden. Zoo b.v. ADRIAAN VAN BERGEN, heer van Dolhain, VAN BREDERODE, VAN EGMOND, LUMEY, BARTHOLD ENTENS VAN MENTESDA, RUIKHAVER en zoovele anderen.

Bekend is dat Prins WILLEM I brieven van kaapvaart uitgaf, maar waaraan zijns ondanks een menigte vrijbuiters van alle natiën deelnam en dat deze aan den handel in het algemeen, maar toch in het bijzonder den Spaanschen geducht schade toebrachten.

Noch DOLHAIN, een dronkaard en woesteling, die van den Prins eene commissie als admiraal dër op de kusten van de Noordzee roovende piraten ontvangen had, noch VAN LUMBRES, noch LUMEY konden te midden van de verwilderde zeeroovers orde en tucht handhaven; de voordeelen, die zij behaalden, gingen grootendeels in hun eigen zakken over, terwijl de algemeene zaak er weinig voordeel bij had.

„De Watergeuzen, lang als nationale helden, zij het dan niet „zonder vrees of blaam” bewierookt, zijn sedert weinig langer dan een halve eeuw in hun ware gedaante als tuchtlooze zeeroovers herkend; voor werkelijke militaire doeleinden alleen bruikbaar onder handige, geniale leiding als die van prins WILLEM bij Leiden's ontzet. Vraagt men zich af, welken indruk het leger der Republiek gedurende hare wordingsgeschiedenis heeft achtergelaten, dan kan het antwoord niet gunstig luiden. De troepen geleken veelal rooverbenden, ¹⁾ die zich niet ontzagen, als 't in hun kraam te pas kwam, ook de eigen ingezetenen te bestoken en den vijand te dienen. De oorzaak van dien treurigen toestand was veelal in geldnood gelegen; van krijgstucht was in het leger geen sprake, evenmin als bij den vijand, nog minder van oefening.” ²⁾

Na 1588 kwam hierin, dank zij het krijgskundig vernuft van PRINS MAURITS en van Graaf WILLEM LODEWIJK VAN

¹⁾ Hot Staatsche Leger, door F. J. G. TEN RAA en F. DE BAS. Deel 1 blz. 96.

²⁾ Prof. BLOK in zijn voordracht voor de Vereeniging „Onze Vloot.”

NASSAU, groote verandering. Niet meer het goed geluk, maar beleid en kennis zouden den grondslag vormen van alle verdere krijgshandelingen.

Een der meest op den voorgrond tredende vreemde partij-gangers van den 80-jarigen oorlog was ROGER WILLIAMS.

Toen Vlissingen zich op 6 April 1572 voor ORANJE had verklaard, verzochten de inwoners dier zeehaven Engeland om ondersteuning met geld en troepen. Kortens tijd daarna had er in Engeland voor Koningin ELIZABETH een monsterring plaats van hulptroepen. Kapitein THOMAS MORGAN richtte uit deze ervaren strijders een compagnie op ter sterkte van 300 man, waarvan ook WILLIAMS deel uitmaakte; dit waren de eerste Engelsche troepen, die aan Hollandsche zijde, sinds het begin der troebelen, streden.

WILLIAMS was bij verschillende expeditiën op Zuid-Beveland en op Walcheren tegenwoordig om de Spanjaarden in hunne approviandeering van Middelburg te belemmeren.

Later nam hij deel aan de verovering van Geertruidenberg onder POYET.

Terwijl op Walcheren MONDRAGON Middelburg voor Spanje nog bezet hield, ontstond er eenig misverstand tusschen WILLEM VAN ORANJE en de hoofden der Engelsche troepen.

De oorzaak van dezen twist is onbekend, maar het gevolg was dat het grootste gedeelte van het Engelsche regiment onder Kolonel MORGAN naar Engeland terugkeerde en later naar Ierland gezonden werd. WILLIAMS bleef hier te lande achter; toen hij bij den PRINS VAN CONDÉ, naar Duitschland uitgeweken, geen dienst nemen kon, trok hij over Keulen naar Antwerpen. Onderweg ontmoette hij den Spaanschen bevelhebber JULIAN ROMERO en het duurde niet lang of hij trad in Spaanschen dienst en nam deel aan den bekenden slag bij Reimerswaal. ¹⁾

Tien jaar later, op den noodlottigen 10den Juni 1584, bevond WILLIAMS zich in het Prinsenhof te Delft en wilde

¹⁾ „(WILLIAMS), een echte „soldat de fortune”, die zijn diensten aan den meestbiedenden, vriend of vijand, aanbood.” — Het Staatliche Leger. I blz. 103.

juist den ZWIJGER gaan aanspreken, toen deze door het verraderlijke schot neergeveld werd. Blijkbaar was hij dus weer naar Staatsche zijde overgegaan en stond hij met PRINS WILLEM I op goeden voet.

Later schijnt hij nog tot de bezetting van Bergen-op-Zoom en van Sluis behoord te hebben. In 1586 nam hij met MAARTEN SCHENK deel aan een mislukte poging om PARMA's kamp voor Venlo te overrompelen. In de maand September van hetzelfde jaar werd hij bij het beleg van Doesburg gekwetst, en bij dat van Zutfen, waarbij de bekende PHILIP SYDNEY doodelijk gewond werd, gedroeg hij zich zoo dapper, dat hij door LEICESTER tot Ridder benoemd werd. In 1587 zien we hem, als Kolonel, deel uitmaken van het garnizoen Sluis en binnen die vesting, door PARMA nauw ingesloten, een convoi munitie en proviand binnenbrengen.

Daarna keerde hij naar Engeland terug.

Het zou niet moeilijk vallen nog verscheidene andere dergelijke personen te noemen, die aan Staatsche zijde gestreden hebben; ook hebben meermalen min of meer militair gevormde korpsen of benden den Spanjaarden op eigen gelegenheid ernstig nadeel toegebracht. Hun krijgsverrichtingen en wijze van optreden hebben echter over 't algemeen veel overeenkomst.

Een der bekendste oorlogshandelingen, waarbij men van partijgangers spreken kan, is de onderneming onder leiding van den schoolmeester MEINDERT VAN DER THYNEN, de bekende verrassing van Coevorden in 1672. De militaire commandant was de Kolonel VAN EYBERGEN, die over 400 man te voet en 8 compagnieën bereden troepen het bevel voerde, maar een groot aantal vrijwilligers, edellieden, burgers en studenten van Groningen namen aan de onderneming deel, die met zooveel succes bekroond werd.

Een geheel ander karakter droegen de formaties, die op het laatst der XVIIIe eeuw hier te lande optraden, welke wel den naam van vrijkorpsen droegen, maar met eigenlijk gezegde partijgangers slechts weinig overeenkomst hadden.

In de jaren 1783 en 1786 werden in verschillende steden vrijkorpsen opgericht, hier en daar ook te platten lande, met het doel tegen den Stadhouder en de geregelde troepen onder zijn bevel te ageeren. Overal werden vrijwillige wapen-oefeningen gehouden en trachtte men de schutterij in patriottischen zin te hervormen. ¹⁾

Excercitie-genootschappen verreezen als uit den grond zoodat men in Augustus 1786 de sterkte der gezamenlijke vrijkorpsen in de verschillende provinciën op ± 2000 man stellen kon; de militaire waarde dezer afdeelingen ongeregelde troepen was echter vrij gering.

Toen de Generaal VAN SPENGLER in September 1786 met ongeveer 1000 man voor het oproerige Elburg en Hattem verscheen, zakte den schreeuwerigen vrijkorpisten spoedig de moed in de schoenen. Nog vóór de aankomst der troepen in Elburg ging men er toe over zich, zooals het heette, „een retraite te assureeren”; met achterlating van geschut en munitie vluchtte de bezetting naar Kampen en Deventer, zonder dat het tot een gevecht kwam.

Op Hattem werden enkele granaten afgeschoten waarop met hagelschoten geantwoord werd, doch overigens ruimde de bezetting ook hier spoedig het veld.

Korten tijd daarna stelde de provincie Holland haar troepen onder den General-Majoor VAN RIJSEL — enkele vreemde vendels, het legioen van den Rijngraaf VAN SALM en voorts de vrijkorpsen — in een cordon langs de grenzen op, hielp Utrecht en Wijk-bij-Duurstede versterken en maakte de inundatiën gereed.

Veel gevochten is er intusschen niet.

Op 9 Mei 1787 had een treffen plaats tusschen een detachement troepen uit Amersfoort van den Stadhouder en een afdeeling van het Utrechtsch vrijkorps, waarin het eerste de nederlaag leed. Kleine schermutselingen in den omtrek van Utrecht volgden.

De „Commissie van Defensie” der Patriotten te Woerden had intusschen werk om maatregelen te nemen ten einde

¹⁾ Zie G. PAAPE, Geschiedenis der Gewapende Burgerkorpsen in Nederland. 1e (eenig) deel. Delft 1757.

een verder verloop van het leger der vrijkorpisten op de grenzen van Holland te beletten. Alle discipline ontbrak en men gaf den moed op, nu de toegezegde hulp uit Frankrijk uitbleef.

Na de bekende aanhouding van de PRINSES VAN ORANJE aan de Goejanvervellesluis volgde de opmarsch der Pruisen in ons land en de kortstondige belegering van Amsterdam.

De Pruisen traden op overeenkomstige wijze op als in den tegenwoordigen oorlog; zij voerden hun krijgsoperaties met groote activiteit en snelheid uit. 13 Sept. uit Cleve opgerukt was 4 dagen later het fort Uitermeer reeds bij verrassing door hen genomen; op 21 Sept. volgde Nieuwersluis.

Door tevoren uitgezonden spionnen waren zij uitstekend op de hoogte omtrent de bewapening enz. der werken in de Hollandsche linie.

Utrecht, met 7000 man troepen, en forten met 200 stukken, was door den onbetrouwbaren Rijngraaf VAN SALM, een echte „soldat de fortune”, inderhaast ontruimd, zonder dat een schot gelost was; de troepen van den Prins uit Zeist namen dadelijk de stad in bezit. Enkele steden in Zuid-Holland werden door de Pruisen bezet; Gorcum gaf zich over (24 Sept.) evenals Naarden (27 Sept.) op last der Algemeene Staten. Muiderberg en Weesp volgden. Alles stroomde nu naar Amsterdam, het reduit der Patriottische verdediging.

Wat hadden de Patriotten intusschen ter verdediging der hoofdstad gedaan?

Terwijl de Pruisen te Alphen en Leymuiden (het hoofdkwartier) waren, had men Amsterdam en Ouderkerk geducht versterkt. De geheele omtrek van Amsterdam was een complex van onderwaterzettingen, batterijen, vaste en drijvende, schansen en versperringen. De stukken, waarmede de belangrijkste punten bezet waren, werden meest bediend door Fransche artilleristen.

Te Amsterdam zelf werd de schutterij onder de wapens gehouden en met vrijwilligers versterkt, waarmede men in de eerste plaats de Oranjepartij binnen Amsterdam moest in toom houden.

De Patriotten deden alles om de stad in een goeden staat van verdediging te brengen. Burgers oefenden zich in den wapenhandel, manschappen van den Rijngraaf VAN SALM en leden van de zoogenaamde slobkousen-bataillons versterkten het garnizoen der stad.

Op 26 Sept. werd een wapenstilstand gesloten van enkele dagen doch reeds op 1 Oct. hervatte men de krijgsoperatiën.

Amsterdam, Ouderkerk, Muiden, de Duivendrechtsche en de Afgebrande brug werden tegelijkertijd aangevallen.

Aanvankelijk werd de aanval op Amstelveen door vuur met verlies afgeslagen, doch later werd het dorp door een omtrekkende beweging genomen. Sloten werd eveneens vermeesterd; een poging van de Patriotten tot herovering mislukte. Ook de schans bij Halfweg viel den vijand in handen. Een aanval op Ouderkerk — zonder artillerie ondernomen — werd met zware verliezen afgeslagen. Toen later geschutvuur geopend werd ontploften de Pruisische granaten niet; de Kolonel DE WILDE wist zijn stelling vrij lang met succes te verdedigen, doch moest 's avonds het dorp ontruimen; in goede orde en met medevoering van alle munitie trok hij op Amsterdam terug. Een voorgenomen verrassing door een afdeeling van 50 Patriotten aan de Afgebrande brug mislukte.

Het resultaat van de geheele operatie was echter dat de Pruisen 6 officieren en 125 man verloren, maar ten slotte al de versterkingen van de toenmalige Amsterdamsche Stelling genomen hadden. De Patriotten hadden het verlies van een paar honderd man aan gesneuvelden en vele honderden aan krijgsgevangenen te boeken en moesten op Amsterdam terugtrekken.

Op 9 Oct. kwam de capitulatie tot stand. Een der voorwaarden was: ontwapening der vrijkorpisten, waartoe ook de vrijwillige cavaleristen behoorden.

Wat leert nu de geschiedenis van 1787?

Dat de toenmalige stelling van Amsterdam een zeer groote passieve kracht bezat en zelfs door minderwaardige troepen met eenig succes verdedigd kon worden.

De geregelde Pruisische troepen onder goede leiding waren ongetwijfeld al dadelijk in het voordeel, al deed de behoefte

aan voldoende geschut en munitie zich sterk gevoelen:

De eigenlijke vrijkorpisten maakten slechts voor een deel de bezetting uit van de werken en bleven meereendeels in de stad zelf; de stukken werden voor een belangrijk deel bediend door (Fransche) beroeps-artilleristen.

Erkend moet worden dat de Patriotten het nadeel hadden met een vijandige partij — die van den Stadhouder — in den rug rekening te moeten houden.

Te vermelden valt verder een eigenaardige beweging die op het eind van 1799 hier te lande plaats had. ¹⁾

Tusschen 31 Augustus en 16 September van dat jaar deden eenige honderden Oranje-emigranten met bij elkaar geraapte benden een inval in Gelderland en Overijssel onder aanvoering van den doldriftigen en heethoofdigen VAN HEECKEREN VAN SUYDERAS en zijn helpers D'YVOY en VAN LYNDEN. Te Groenlo, Winterswijk, Borculo en elders in het Zutphensche, voorts te Oldenzaal, Enschedé en Almelo hadden zij inderdaad succes; het gelukte enkele afdeelingen zich daar vast te zetten. De Luitenant-kolonel VAN SPENGLER slaagde er in, aan het hoofd van een bende vrijwilligers en emigranten tot bij Arnhem door te dringen, doch werd daarna door de Arnhemsche nationale garde teruggeworpen.

Hoewel hier en daar de benden der aanvallers door boeren versterkt werden, hield over het algemeen de stedelijke bevolking in die streken zich buiten de zaak, Fransche troepen, alsmede Amsterdamsche en Utrechtsche vrijwilligers kwamen de plaatselijke nationale gardes versterken en slaagden er zonder veel moeite in de invallers over de grenzen terug te werpen.

Ook in het jaar 1813 werden allerwege vrijkorpsen in ons land opgericht, met de bedoeling de Franschen uit onsland te verjagen. Van een nationaal leger was toen natuurlijk uit den aard der zaak geen sprake. De oude Hollandsche regimenten waren ver te zoeken. Zij hadden gestreden op

¹⁾ Geschiedenis van den gewapenden inval in Sept. 1799 (Arnhem 1801). Gedenkschriften van een voornaam Ned. Beambte, blz. 215 vlg.

alle slagvelden van Europa, in Spanje, in Duitschland en in Oostenrijk. Zij waren grootendeels ten onder gegaan in de Russische sneeuwvelden, trouw hun plicht betrachtende tot het einde, strijdende voor de eer en den roem van den machtigen veroveraar. Wat er van was overgebleven, aangevuld met de in den aanvang van het jaar uit de Nationale Garde nieuw opgerichte regimenten, had van Mei tot November den veldtocht in Duitschland medegemaakt, werd met het geheele Fransche leger over den Rijn teruggedrongen, of was achtergebleven in de vestingen Stettin, Hamburg enz. ¹⁾

Zooals bekend is heeft de eigenlijke opstand op 17 November zijn beginpunt in den Haag gehad. De Kolonel der Nationale Gardes J. G. VAN OLDENBARNEVELDT genaamd WITTE TULLINGH gelastte zijn manschappen de Fransche onderscheidingsteekenen van hun uniformen te nemen en herschiep ze aldus in een Hollandsch korps, de Oranje-Garde. Een klein begin, maar waarbij zich spoedig honderden vrijwilligers aansloten.

Het nationale leger moest van het begin af gevormd worden en natuurlijk kostte het veel tijd vóór men de organisatie in elkaar gezet en de onderdeelen gevormd had. Vooral aan officieren was groot gebrek. Op 17 November 1813 beschikten de hoofden der omwenteling over 300 Nationale Gardes, 50 burgers, gewapend met jachtgeweren, 50 officieren op half tractement (Geallowanceerden), 50 veteranen van de Oude Hollandsche Garde, 400 vrijwilligers = vrienden der Verbondenen, 20 jongelieden te paard en eenige met pieken gewapende vrijwilligers.

Bekend is de slecht voorbereide en slecht uitgevoerde tocht naar Woerden door ongeveer 250 man van dit korps ondernomen, de kortstondige bezetting van die plaats en de herneming door 3 bataljons Fransche troepen.

Sedert 21 November 1813 werd door den oud-luitenant-kolonel van het Staatsche leger W. S. VAN HEEMSKERCK een korps vrijwillige jagers gevormd en de oud-officieren der Cavalerie P. J. TIMMERMAN en W. BOREEL vormden (20 Nov. 1813) evenzoo een afdeling vrijwillige ruitery.

¹⁾ Gedenkboek 1813, I blz. 73, 74.

Op verschillende andere plaatsen in ons land werden dergelijke vrijkorpsen onder allerlei benamingen ¹⁾ gevormd die of later werden ontbonden of in het geregelde leger opgelost. Gestreden hebben zij weinig of niet.

Op 6 December 1813 werd door den Souvereinen Vorst een proclamatie gericht tot het volk, tot aanmoediging der Vrijwillige Wapening, 14 dagen later gevolgd door een K. Besluit inhoudende een „Reglement van Algemeene Volkswapening.”

Een zeer eigenaardige figuur onder de aanvoerders van partijgangsters-korpsen vormt de Pruisische Majoor von COLOMB, die met zijn vrijschaar in 1813 in ons land tegen de Franschen optrad. ²⁾

De terugkeer in 1812 van de overblijfselen van de Grande Armée, ontsnapt aan den rampspoed in Rusland, verre van medelijden op te wekken in Pruisen, wakkerde den haat sterker aan, want men zag nu duidelijk in, dat, zij die standvastige overwinnaars waren geweest, toch ook wel eens op hun beurt konden worden overwonnen.

Het Pruisische volk zag in die verspreide, havelooze soldaten, uitgeput en weinig krijgshaftig, zich met moeite langs de wegen voortslepend, het geheele Fransche leger en het achtte het oogenblik gekomen, om, in verbinding met Rusland, die indringers, niet meer in staat krachtigen weerstand te bieden, over den Rijn te werpen, maar ook de intact gebleven Fransche garnizoenen, die, als bezetting in de Pruisische steden, het volk nog in bedwang hielden.

Men geloofde niet meer aan de almacht van den Keizer, en zijn overhaaste terugtocht naar het Fransche grondgebied, waar hij nieuwe regimenten ging formeeren, werd door de hem slecht gezinde bevolking beschouwd als een lafhartige vlucht voor de Kozakken van PLATOW.

Het enthousiasme werd algemeen; opgezweept door

1) Rustbewaarders, Scherpschutters, Piekeniers, Jagers en Artilleristen. De oud-ritmeesters E. G. BARCHMAN WUYTIERS en C. F. STAEDEL werden gemachtigd tot het oprichten van korpsen Dragonders.

2) Capitaine von COLOMB — Carnet de Campagne d'un officier Prussien — 1914. Voorts: „Die Streifkorps im Deutschen Befreiungskriege 1813” door GEORG, Cardinal von Widdern.

schrijvers en dichters begon de groote massa zich voorstellingen te maken van een nieuw, groot Duitsch vaderland.

De Regeering, koeler en meer bezadigd, overtuigd dat NAPOLEON nog steeds een zeer gevaarlijke macht bezat, achtte het oogenblik nog niet gekomen om partij tegen hem te kiezen.

York en de Conventie van Tauroggen van Dec. 1812 werden door het Pruisische gouvernement gedesavoueed en de Koning gelastte, om in schijn aan de gegeven bevelen te gehoorzamen, aan alle aanvragen om troepen, die van de Fransche autoriteiten mochten uitgaan, te voldoen.

Eerst op 20 Januari 1813 verliet hij in het geheim Potsdam en vertrok naar Breslau, vergezeld van het grootste deel der Russische strijdkrachten.

Bijna tegelijkertijd bereikte Keizer ALEXANDER het Pruisisch grondgebied.

VON SCHARNHORST beijverde zich voor de oprichting van een nationaal leger, uit vaderlandslievende burgers saamgesteld, maar had met tal van bezwaren te kampen en ingewortelde traditiën te bestrijden.

Om deze reden en tevens om zich de mogelijkheid te verzekeren goed kader te verkrijgen, waaraan groote behoefte bestond, deed VON SCHARNHORST een krachtig beroep op vrijwilligers, die, daar zij zich op eigen kosten hadden uit te rusten, niets aan den Staat behoeften te kosten en hem het uitzicht openden om weldra geschikte officieren uit hun midden te verkrijgen.

Het hierop betrekking hebbende besluit van 3 Februari 1813 maakt melding van de nooden der schatkist, de noodzakelijkheid om de troepen sterker te maken, en besluit met een krachtig beroep te doen op de vaderlandslievende gevoelens der Pruisen om het leger te versterken door de oprichting van *vrijwillige jagerkorpsen*, die aan elk bataljon of eskadron zouden worden toegevoegd. Deze jagers waren onderworpen aan de militaire wetten en reglementen en zouden gebruikt worden voor bijzondere opdrachten.

Bijzondere instructies, aan de korpscommandanten gericht, brachten hun in herinnering dat deze korpsen moesten

worden beschouwd als opleidingsinstituten voor officieren en dat het daarom wenschelijk was hun de onaangename corveeën te besparen, die in tijd van vrede onvermijdelijk moeten worden verricht.

Deze oproeping tot het formeeren van korpsen had succes en van alle kanten stroomden vrijwilligers toe.

De Regeering achtte het wenschelijk van deze geestdrift, die zich niet alleen tot Pruisen bepaalde, partij te trekken en organiseerde tevens eenige *partijgangerskorpsen*, samengesteld uit vrijwilligers, uit andere deelen van Duitschland afkomstig.

Het voornaamste dezer korpsen zou later zekere vermaardheid verkrijgen, dank zij de reputatie van zijn commandant, den majoor von Lützwow.

Een ander korps was dat van den kapitein, later majoor Von Colomb, terwijl een derde afdeeling onder den luitenant Von Reuss in Westphalen optrad.

Na de samenstelling der nieuwe legers* en de oprichting van de landweer konden op 17 Maart de Russisch-Pruisische legers Berlijn zegevierend binnenrukken.

Von Colomb had als 2de luitenant den veldtocht van 1806 meegemaakt, later onder Blücher gestreden en in 1813 als ritmeester boven de formatie bij het 3e regiment huzaren gediend. Zijn bestemming was in geval van mobilisatie of de depôt-escadrons der reserve te commandeeren of wel die, welke gevormd werden met behulp der vrijwillige jagers. Hij koos het laatste als het beste van twee kwaden, „hoewel”, verklaart hij zelf „ik mij niet kon voorstellen, dat een vrijkorps veel nuttigs zou kunnen verrichten en het was te vreezen dat een troep, samengesteld uit rijke en ontwikkelde jongelieden, alleen aangenomen omdat zij hun eigen uitrusting konden bekostigen, zich slecht aan de militaire tucht zou onderwerpen. Een dergelijk korps beloofde niet veel goeds voor de eer en reputatie van den officier, die er het bevel over zou hebben te voeren.”

De vrijwilligers stroomden intusschen toe naar Neumarkt aan den weg naar Breslau, waar het korps geformeerd werd.

Von Colomb had aan kader slechts één luitenant en vier

onderofficieren; hij begon dus met kader af te richten.

Toen hij op 6 April voldeed aan BLÜCHER's bevel om zich zonder verwijl bij het leger aan te sluiten, telde zijn korps 220 paarden. Geen der ruiters had meer dan 2 maanden dienst.

Tusschen April en Augustus 1813 trad VON COLOMB op in Saksen en Thüringen, tijdelijk in samenwerking met den bekenden VON LÜTZOW en viel meermalen met zijn jagers de Franschen op hun etappelijnen aan. De wapenstilstand, in Juni gesloten, maakte niet volkomen een einde aan de vijandelijkheden der partijgangers, in de *Moniteur* dier dagen „brigands” genoemd.

In het laatst van September kreeg VON COLOMB het bevel over 162 ruiters, voor een deel behoorende tot het actieve leger. Merkwaardig is wat VON COLOMB in zijn dagboek hieromtrent opmerkt:

„Ik verdeelde mijn detachement in 2 escadrons, het eenige middel om een weinig orde en tucht onder dergelijke uiteenloopende elementen te brengen. Een partijgangerskorps heeft, meer dan elk ander, behoefte aan goed kader. Tevens verbood ik den naam „vrijkorps” te gebruiken, omdat dit woord altijd aan begrippen van ongebondenheid doet denken, die heel aardig zijn in verzonnen verhalen, maar in de werkelijkheid absoluut niet deugen.”

De handelingen der partijgangers bestonden voor een groot deel uit het vermeesteren van paarden: gevangenen werden meestal weer losgelaten.

Op den 18den November 1813 meldde de majoor VON COLOMB zich bij den generaal VON BÜLOW te Münster. Hij verklaarde niet op eigen gezag naar Holland te willen oprukken „om niet misschien onwillekeurig des Generaals plannen in de war te sturen”, zooals hij het uitdrukt.

VON COLOMB werd toegevoegd aan de voorhoede van den generaal VON OPPEN en kreeg honderd infanteristen onder zijn bevelen „want (zegt hij) Holland bezit een terreingesteldheid, die zich slecht leent voor het gebruik van zelfstandig optredende cavalerie.”

De generaal VON OPPEN bevond zich toen te Doesburg en VON COLOMB kreeg tot opdracht diens linkervleugel te dekken, in de richting van Westervoort; hij moest zich van de pont aldaar meester maken.

VON OPPEN beoogde de vermeestering van Zutphen en Doesburg.

Op 23 November had een detachement van VON COLOMB's troepen, onder den luitenant VON BOCKELMANN, zich in alle stilte langs de rivier naar Westervoort begeven, zich daar in hinderlaag gelegd, zich bij verrassing van die plaats meester gemaakt en hield nu deze plaats alsmede Huizen bezet. VON COLOMB had tevoren verschillende patrouilles uitgezonden om Arnhem te verkennen.

Nadat Doesburg op 23 en Zutphen op 24 November door de troepen van VON OPPEN waren bezet trok deze generaal naar Arnhem. VON COLOMB liet verkennen in de richting Velp, om in verbinding te blijven met den linkervleugel van de hoofdmacht.

Op den 25sten hadden enkele gevechten tusschen Pruisen en Franschen plaats o.a. bij Middachten; eenige compagnieën Oost-Pruisische reserve en landweer hielden daarna Westervoort bezet.

Na de voorbereiding op 26 en 27 November was aanvankelijk de bestorming van Arnhem op den 28sten bepaald doch werd uitgesteld tot den 30sten.

Met het oog op de berichten uit Rotterdam had VON COLOMB zijn detachement intusschen naar Ede gezonden maar zich voor zijn persoon naar generaal VON OPPEN op Biljoen begeven.

Op 30 November werd in vijf colonnes tegen Arnhem opgerukt, waarbij VON COLOMB's afdeeling, met de bezetting van Westervoort een der colonnes vormende, tegen de Sabelpoort werd gedirigeerd. Twee compagnieën werden naar Huizen en Elden op den anderen Rijnsoever gezonden, om den terugtocht der Franschen op Nijmegen te bemoeilijken; een kleine afdeeling hield Westervoort vast. Met zijn hoofdmacht rukte VON COLOMB tot de houtzaagmolen bij de Sabelpoort op, legde eenige tirailleurs in de half geslechte

buitenwerken en bij den molen, terwijl de pioniers een brug sloegen.

De Fransche batterij kon hen met haar vuur bereiken, doch met een krachtigen aanval werd de Sabelpoort ver meesterd.

Om 12 uur was de aanval begonnen, om 2 uur was Arnhem genomen.

Na afloop van dezen strijd meldde VON COLOMB zich bij den generaal VON BÜLOW, die hem opdroeg zich met zijn detachement zoo spoedig mogelijk naar Rotterdam te begeven.

Op 1 December te Ede gekomen trok het detachement over Amerongen, Schalkwijk en Gouda naar Rotterdam, waar het in den vroegen ochtend als de eerste vreemde troepen van eenige beteekenis aankwam en met gejubel, luiden der klokken en saluutschoten van de schepen werd ontvangen.

Russische troepen van BENCKENDORFF bezetten op 5 December Rotterdam.

VON COLOMB had van VON BÜLOW order ontvangen tot nader order te Rotterdam te blijven, maar daar hij het van belang achtte dat ook de Pruisische troepen vertegenwoordigd waren bij een tegen Antwerpen gericht aanval, sloot hij zich, onder goedkeuring van VON BÜLOW, met zijn korps bij de Russen aan en vertrok op 12 December naar Breda.

De generaal DE LORCET gaf op 13 December Geertruidenberg aan de Russen over.

Op 19 December had het Fransche garnizoen Breda ont-ruidt op bevel van generaal DECAEN en was naar Antwerpen vertrokken; in den avond van den 12den rukten de Russen onder generaal BENCKENDORFF en kort daarna ook VON COLOMB met zijn troep Breda binnen.

Op den 19den December rukte uit Antwerpen een korps van ± 8000 man Franschen op onder de generaals ROGUET en LEFEBVRE-DESNOETTES, met opdracht Breda te hernemen.

VON COLOMB had intusschen opdracht ontvangen zich van kleine vijandelijke detachementen en koeriers meester te maken, ten einde op de hoogte te blijven van hetgeen er in de buurt van en in Antwerpen omging.

Hij liet zijn honderd infanteristen te Breda achter en

trok er op uit, versterkt door 60 huzaren en 50 kozakken.

Op 14 December kwam hij te Hoogstraten, waar hij de telegraaf vernielde en bereikte den volgenden dag Oostmalle; een detachement van 80 ruiters, door hem naar Turnhout afgezonden, maakte een dertigtal Fransche gendarmen gevangen, die naar Hoogstraten werden gezonden.

Vervolgens trok hij over Putte naar Brussel. Onderweg vermeesterde hij 5 kanonnen in de buurt van Mechelen; deze werden naar Breda gevoerd.

Een poging om Mechelen te vermeesteren mislukte; Von COLOMB begreep dat hij niet meer bij verrassing te Brussel kon komen, trok daarom (16 December) de Dyle over bij Rymenam en legerde te Boortmeerbeek. Een sterke patrouille had intusschen tegen Antwerpen verkend.

Den volgenden dag trok men over Cortenberg naar het bosch van Soignies, over Tervueren, Leuven (18 Dec.) en Borselaere om op 20 December gelijktijdig met de Franschen uit Antwerpen voor de Ginnekenpoort te Breda te komen.

De generaal ROGUET sloot de stad in en liet eenige granaten binnen hare wallen werpen.

Merkwaardig is nu het volgende:

De Geueaal VON BENCKENDORFF vroeg aan VON COLOMB welke zijn plannen waren. „Ik kon natuurlijk niets anders antwoorden” verklaart deze „dan dat ik bereid was zijn lot te deelen. Zeker, ik liep gevaar, het verwijt te moeten hooren, dat ik mij binnen een versterkte plaats had opgesloten, terwijl ik een vrijkorps commandeerde, maar de zaak lag er nu eenmaal toe; voor het oogenblik moest ik mij, vóór alles nuttig maken. onverschillig hoê, en ik nam alle verantwoording op mij, voor de gevaren, die mijn korps loopen kon”

De Ginnekensche poort werd bezet door den luitenant VON BOCKELMANN met zijn Pommeranen en de met karabijnen bewapende jagers benevens 150 Russische infanteristen, 20 Kozakken en eenige artillerie met 3 veldvuurmonden. De majoor VAN STEINÄCKER nam een commando over de artillerie en genie op zich.

Op 22 December staakten de Franschen het beleg en

trokken af; ook VON COLOMB met zijn partijgangers verliet de stad, doch liet VON BOCKELMANN met zijn infanteristen achter. Versterkt met eenige Kozakken ging hij tot een vervolging van de afgetrokken Franschen over.

Voorloopig bleef het detachement in Groot-Zundert.

VON COLOMB had te Breda brieven ontvangen van den generaal VON BÜLOW, gedateerd 12 December, waarin hij gemachtigd werd om te opereeren in verband met generaal VON BENCKENDORFF, en aangemaand om zoover mogelijk in Brabant door te dringen, met het doel de inwoners tegen de Franschen te wapen te roepen.

Eerst op 19 Januari hield hij op onder VON BÜLOW's orders te dienen.

In het laatst van December trachtte hij verscheidene malen een convoi der Franschen tusschen Antwerpen en Bergen op te lichten, doch zonder succes. Ook hield hij verband met den Engelschen generaal MACKENZIE, die Rozendaal sterk bezet had.

Op 3 Januari ontving VON COLOMB te Gilsen van Von BÜLOW bevel met zijn cavalerie snel door te dringen tot de Maas om inlichtingen in te winnen omtrent den marsch der Fransche troepen.

VON COLOMB trok over Tilburg naar Eindhoven, vernam dat de vijandelijke cavalerie bij Kuijk de Maas overgetrokken was en zich nu in de omstreken van Venlo moest bevinden.

De Fransche maarschalk had door middel van cavalerie zich de verbinding met Antwerpen verzekerd.

Een der Fransche escadrons Westfaalsche huzaren was te Meyel in de Peel geplaatst van waaruit het den omtrek beveiligde.

VON COLOMB overviel het escadron in den vroegen ochtend en na een kort vuurgevecht, in de kom van het dorp, slaagde hij er in 60 ruiters gevangen te nemen en 76 paarden te vermeesteren. De rest ontvluchtte, voornamelijk naar Venlo. VON COLOMB had 6 gekwetsten, waaronder de officier van gezondheid, die uit een valsche gevoel van eerzucht, niet bij de reserve had willen blijven zooals hem bevolen was.

De terugtocht had plaats over Heeze naar St. Oedenrode,

de gevangenen en paarden werden naar Breda doorgezonden.

De cavalerie van MACDONALD was intusschen weer op den rechter Maasoever over gegaan, terwijl de generaal VON HOHE 's-Hertogenbosch had vermeesterd. VON COLOMB achtte de gelegenheid schoon om Grave in zijn macht te krijgen. Het garnizoen bestond uit Hollanders en Brabanders en was onbetrouwbaar. 'n Mooie kans dus!

Na een groot aantal ladders te hebben doen bijeenbrengen, trok hij tegen Grave op en sloot de vesting in, zoo goed als dat ging. De bezetting opende het geschutvuur.

VON COLOMB eischte de overgave der vesting, voorgevende dat hij voorhoede-commandant van generaal VON OPPEX was en dat de Geallieerden meester waren van het geheele Rijnfront.

De bevelhebber te Grave, LAVALLETTE, weigerde echter. VON COLOMB trok nu verder over Mill, St. Anthonis en Venray naar Maastricht. Onderweg vermeesterde hij een vaartuig met oorlogsmaterieel dat bij Stockum de Maas opvoer.

Kort daarna — eind Januari — ontving hij een geheel nieuwe opdracht, n.l. om de Maas over te trekken en in de streek tusschen Aken en Spa samen te werken met de daar vertoevende detachementen en op die wijze de verbinding met het leger in de Nederlanden te verzekeren.

Hiermede eindigt VON COLOMB's optreden op Hollandsch grondgebied. Later nam hij nog deel aan tal van ondernemingen in Frankrijk.

Op 30 Mei vertrok hij in het gevolg van zijn bloedverwant VON BÜLOW, die den Keizer van Rusland en den Koning van Pruisen naar Engeland vergezelde, naar de overzijde van het Kanaal.

VON COLOMB overleed in 1854, 79 jaar oud, na als luitenant-generaal in 1849 op pensioen gesteld te zijn.

Hij was het laatst commandant van het 1ste legerkorps te Koningsbergen. Oorspronkelijk was hij van Fransche afkomst.

VON COLOMB's vrijschaar heeft hier te lande ongetwijfeld nuttig werk verricht en de aanvoerder zelf had een goed inzicht in de opvatting van zijn taak.

Een nationaal Nederlandsch leger bestond niet; Pruisen, Russen en later ook Engelschen dreven de Franschen allerwege uit de door hen bezette gebieden, ook uit Holland, naar Frankrijk terug, in gemeenschappelijk streven.

Juist in de eerste maanden na den slag bij Leipzig was de tijd gunstig voor het optreden van een vrijkorps als dat van VON COLOMB om de Fransche bezettingen in Holland te dwingen spoediger deze streken te verlaten dan anders wellicht het geval zou zijn geweest.

Voorts hield hij voldoende voeling met den aanvoerder der Pruisische troepen, generaal VON BÜLOW, maar toonde tegelijkertijd ook genoeg initiatief te bezitten, om, waar de gelegenheid zich voordeed, een goeden slag te slaan.

De snelle verplaatsing, een der voor den aanvoerder van een vrijkorps zoo noodige eigenschappen, wist hij toe te passen, al was hij nu en dan genoodzaakt wat langer in een stad te blijven.

Ook VON BÜLOW's oordeel over VON COLOMB's optreden is zeer gunstig. In zijn rapport aan den Koning over VON COLOMB's praestaties, gedurende de 44 dagen, welke deze zelfstandig optrad, zegt hij:

„Uw Koninklijke Majesteit zal hieruit bemerken, met hoeveel beleid, vastberadenheid en tegenwoordigheid deze officieren geopereerd hebben.”

Ook aan Hollandsche zijde hebben zich, na de vrijmaking van Frankrijk, enkele korpsen geformeerd. Zoo b.v. bevonden zich bij de Mobiele armee in Noord-Brabant:

De Compagnie Jagers van Prins Frederik, onder den Kapitein W. H. BARON VAN HEERDT (opger. 11 Jan. 1814, ontb. 9 Juli d.a.v.).

De Compagnie Lijfwacht te Paard, onder het opperbevel van den Erfprins en onder bevel van den Ritmeester J. G. Graaf VAN BYLANDT, (opger. 20 Jan. 1814, ontb. 17 Juni d.a.v.). Bij de legers te velde in Frankrijk werden tusschen 26 Maart en 1 Mei 1815 verscheidene vrijwillige compagnieën te voet en te paard opgericht, doch in Sept. reeds gededemobiliseerd en 27 Oct. 1815 ontbonden.

Een van de meest bekende gevallen van optreden van vrijkorpsen — partijgangers kan men ze eigenlijk niet noemen — treffen wij aan in den Tiendaagschen Veldtocht.

Het waren de jagerkorpsen, geformeerd uit de *studenten der Utrechtsche* ¹⁾ (5 Oct. '30; WILHELMI), en *Leidsche* ²⁾ (5 Oct. '30) *hoogescholen* (VAN BOECOP), de compagnie *vrijwilligers flankeurs van de Groningsche hoogeschool* (Kapitein v. D. BRUGGHEN) en *het Atheneum te Franeker* (17 Oct. 1830) ³⁾ benevens de vier *vrijwillige jagerkorpsen*, L. A. VAN OYEN, H. ROOKMAEKER ⁴⁾ (Noord-Hollandsche), E. W. VAN DAM VAN ISSELT (12 Oct. 1830 ⁵⁾ en W. A. BARON SCHIMMELPENNINCK en *Koninklijke Jagers* ⁶⁾ (Kapitein BUCHNER), opgericht door de zorg van het Departement der Opperhoutvesterij.

Voorts de compagnie *vrijwillige artillerie* ⁷⁾ te 's-Gravenhage, de compagnie *Groningsche Jagers* ⁸⁾ (Luitenant-Kolonel C. VAN VALKENBURG), het korps *Vrijwillige Jagers te Paard in Zeeland* ⁹⁾ (Mr. J. E. RISSEEUW), idem van *Zuid-Beveland*, het *Korps Noord-Brabantsche Jagers* (W. A. ALTING LAMORAAL VON GEUSAU) en de *Vrijwillige Axelsche Compagnie*.

Hun optreden te velde mag als bekend worden vermeld.

Het meerendeel dezer korpsen werd 11 Juni 1839. eervol uit den dienst ontslagen.

De vrijwillige jagerkorpsen hebben, evenals de toen gemobiliseerde schutterijen, meermalen blijk gegeven van dapperheid, beleid en plichtsbesef, ook dan wanneer zij tegenover beroepssoldaten van het jonge Belgische leger stonden.

Erkend moet echter worden, dat de uitkomensten vermoedelijk heel anders zouden zijn geweest als zij tegen een goed aangevoerd en goed verzorgd leger met langer geoeffende en

1) 2e Divisie 1e Brigade, Gen. Majoor A. J. J. BARON DES TOMBE.

2) 3e Divisie 1e Brigade, Kolonel F. STOECKER.

3) 1e Divisie 1e Brigade, Gen. Majoor A. SCHURMAN.

4) 3e Divisie IIe Brigade, Kolonel J. P. SPRENGER.

5) 1e Divisie IIe Brigade, Gen. Majoor H. T. D. DE FAVAUGE.

6) 2e Divisie IIe Brigade, Kolonel D. O. BAGELAAR.

7) Breda. Gen. Majoor J. E. WILDEMAN.

8) 3e Divisie IIe Brigade, Kolonel J. P. SPRENGER.

9) Zeeuwsch-Vlaanderen, Luit. Gen. H. M. BARON DE KOCK.

goed gedisciplineerde soldaten in het vuur waren getreden. Want de Belgische aanvoerders waren meerendeels onbekwaam; tusschen de heterogene bestanddeelen van onze toenmalige tegenstanders bestond weinig samenhang, de verpleging en verzorging was vrij slecht.

Gaan wij de krijgsgebeurtenissen in Europa in den loop der 19e eeuw na, dan trekken twee mannen, aanvoerders van bekende vrijkorpsen, in het bijzonder de aandacht:

VON SCHILL, in Pruisen in 1809; GARIBALDI in 1859/66 in Italië.

Zeer in het kort wil ik hier even nagaan onder welke omstandigheden en hoe zij optraden.

Van Pruisen ging de intellectueele beweging uit, die het zelfbewustzijn van het Duitsche volk heeft gewekt. Te Berlijn hield FICHTE zijn: „Reden an die Deutsche Nation”, de Tugendbünd bereidde in het geheim den opstand tegen de Franschen voor, daarnaast vormden zich geheime vereenigingen van studenten en oud-officieren in Pruisischen dienst.

Maar hun aantal was betrekkelijk klein en men hechte meer aan phrasen en geheime bijeenkomsten dan aan daden.

FREDERIK WILHELM III was geen krachtige natuur en wist van de beweging geen partij te trekken. Had Oostenrijk in 1809 gewonnen en Engeland krachtiger hulp verleend, dan zou toen misschien reeds de vrijheidsoorlog in Pruisen zijn begonnen. Thans bleef het in Noord-Duitschland bij enkele mislukte pogingen.

Majoor FERDINAND VON SCHILL was een dergenen, die, toen de Fransche troepen tegen Oostenrijk waren opgetrokken, meenden hun slag te kunnen slaan.

Als luitenant had hij met eenige partijgangers strooptochten in den omtrek van Colberg gedaan, tijdens het beleg van die vesting (1808.)

Met zijn regiment huzaren trok hij in het laatst van April 1809 uit Berlijn, zonder machtiging, naar de Elbe, met het doel Saksen in opstand te brengen. Te Halle vernam

hij de nederlaag der Oostenrijkers en het onderdrukken van DÖRENBURG's opstand in Hessen. VON SCHILL, die niet meer terug kon, trok nu naar het Mecklenburgsche, maakte zich meester van het fort Dörnitz en trok daarna naar Stralsund, dat hij op 25 Mei innam. Drie weken te voren had hij bij Dodendorf eenige compagnieën vijandelijke troepen, met geschut, volkomen verslagen. Onderweg was zijn korps dermate aangegroeid, dat hij ook een afdeeling voetvolk kon formeeren, waartoe hij de Zweedsch-Pommersche landweer opriep; te Stralsund beschikte hij over ± 2000 man, doch zeer weinig artilleristen (1000 ruiters, 2 sterke compagnieën jagers te voet en een paar duizend Zweden, Pommeranen, Pruisen en Oostenrijkers).

Bekend is dat de generaal GRATIEN de stad Stralsund stormenderhand nam waarbij VON SCHILL sneuvelde.

Tegelijk met VON SCHILL traden nog enkele andere partij-gangers van minder beteekenis op.

In Bohemen verzamelde de Hertog VAN BRUNSWIJK-OELS zijn „Zwarte Legioen”; met een paar duizend man zwierf hij rond door Saksen en Brunswijk, maar vond nergens steun bij de bevolking en moest ten slotte op Engelsche schepen de wijk nemen.

In Saksen stak de overste DÖRNBERG de vaan des opstands op, in Westfalen de kapitein KATTE, beiden zonder noemenswaard succes.

De onderneming van VON SCHILL was reeds dadelijk ten doode opgeschreven. Ontijdig begonnen, door den Koning van Pruisen, die hem te Heimbürg bevolen had naar zijn garnizoen terug te keeren, waaraan hij niet voldeed, gedesavoueed, met veel cavalerie en geen artillerie, en ongeoeffende troepen in een vesting opgesloten, was de slechte uitslag licht te voorzien. Bovendien schijnt VON SCHILL geen stelselmatige verdediging van de stad Stralsund te hebben voorbereid.

Een andere, zeer bekende, zeer populaire aanvoerder van vrijescharen was GIUSEPPE GARIBALDI, geboren 1807 te Nizza.

Een zeer beknopt overzicht van zijn militair optreden moge hieronder volgen.

GARIBALDI had in 1834, 27 jaar oud, in den Mazzini-opstand in Piemont een werkzaam aandeel gehad. was naar het buitenland vertrokken, bij verstek ter dood veroordeeld en had aan handelingen van partijgangers in Zuid-Amerika deelgenomen (1836—1848).

Toen in 1848 de revolutie in Opper-Italië uitbrak keerde hij terug, bood Koning KAREL ALBERT van Sardinië zijn diensten aan in den oorlog tegen Oostenrijk, doch werd afgewezen.

Het nieuwgeschapen Verdedigingscomité te Milaan benoemde hem echter tot aanvoerder van een korps, 3000 man sterk, te Bergamo georganiseerd.

Milaan capituleerde echter en GARIBALDI besloot van uit Como den kleinen oorlog te voeren. Daar zijn gedemoraliseerde troepen verliepen moest hij echter op Piemont terugtrekken.

Toen op 9 Aug. een wapenstilstand gesloten was, erkende GARIBALDI deze niet, maar verliet met ± 1000 man voetvolk, eenige ruiters en 2 kleine kanons Castelletto, marcheerde naar Arona en stak het Lago Maggiore over naar Luino. In een gevecht tegen de Oostenrijkers onder MOLLINARY (3 compagnieën) behield hij de overhand, doch kon den vijand niet vervolgen. Wel wist hij zich zoo handig en krachtig staande te houden dat ten slotte 12 bataljons tegen hem werden uitgezonden. Een langdurig en hardnekkig gevecht had ten gevolge dat GARIBALDI het door hem bezette dorp Morazonne ten slotte moest ontruimen. Zijn schaar verspreidde zich en met slechts 30 man vluchtte hij over de Zwitsersche grens (27 Aug.). Het optreden van GARIBALDI in den zomer van 1848 moest schipbreuk lijden, daar elk verband met het hoofdleger ontbrak en door het ongunstig gekozen moment.

In 1849 trad hij in dienst der Romeinsche republiek en handhaafde zich dapper voor de poorten van Rome tegen de Franschen, onder OUDINOT, bij Palestrina en Velletri tegen de Napolitanen. Te Chiavari (6 Sept. '49) gevangen genomen.

bleef hij tot 1851 in gevangenschap op het eiland Maddalena.

Na de mislukte onderneming in den Kerkelijken Staat leefde GARIBALDI vijf jaren in verbanning. In 1859 werd hij door den koning van Sardinië tot Generaal-Commandant van een uit 3 regimenten bestaand, vrijwilligerskorps van Alpenjagers ¹⁾ geplaatst en met den bewakingsdienst langs den rechter Po- oever en ten westen van Casala (O. van Turin) bestemd; later werd hij tot dekking van Turin naar Chivasso (N. van Turin) gedirigeerd om ten slotte de opdracht te ontvangen op den rechterflank der Oostenrijkers te opereeren.

Half Mei had zijn inval in Lombardijë plaats, die vooral door het verrassende optreden succes had. Op 25 Mei had een gevecht bij Varese (N.W. van Como) plaats, dat onbeslist bleef; den volgenden dag werden de Oostenrijkers met verliezen teruggewezen. Op 27 Mei werd Como bezet.

Gedurende enkele dagen bleef GARIBALDI in dit gebied opereeren; na den slag bij Magenta (4 Juni) zette hij de vervolging der Oostenrijkers, onder URBAN, voort. Op 15 Juni marcheerde GARIBALDI in 3 kolonnes op: 1 noordelijke (waarbij hijzelf), 1 zuidelijke onder kolonel COSENZ en 1 tusschen beide, onder kolonel MEDICI. De kolonne-COSENZ werd bij Castenedolo, ten W. van het Gardameer, met zware verliezen door URBAN teruggeworpen. Hierdoor moest ook de noordelijke kolonne overhaast terugtrekken.

In het laatst van Juni deed hij met 4000 man een aanval op het Stifserjoch, doch werd door de Oostenrijkers afgeslagen.

Het meest in het jaar 1859 toonde GARIBALDI zich een bekwaam, beleidvol troepenaanvoerder, vooral in zijn overwinningen bij Varese en bij Como, over de beide brigades van URBAN. Daarna verdween echter zijn geestdrift voor elk militair optreden en vergenoegde hij zich als volksheld in hoofdzaak met een meer politieke rol en het zich koesteren in zijn populariteit.

Na zijn succes bij Como zette hij niet door, maar trok integendeel terug, waarvoor geen enkele reden bestond.

¹⁾ Cacciatori delle Alpi. Elk regiment van 1000 man in 2 bataljons.

Eigenaardig gemis aan doorzicht en bekwaamheid in de aanvoering van grootere troepenmassa's).

Zijn betrekkelijke nederlaag bij Castenedolo was aan onvoorzichtig opereeren en onverstandige leiding toe te schrijven. Erkend moet worden dat de Garibaldianen bewapend waren met slechte geweren en zonder artillerie; de dubbel zoo sterke Oostenrijkers uitstekend bewapend, ook met geschut (11000 man).

In het jaar 1860 deed de opstand op Sicilië GARIBALDI op nieuw te voorschijn treden; met 1000 man scheepte hij zich in, landde bij Marsala (Westkust van Sicilië), aanvaardde het dictatorschap en wist, na een glansrijke zegetocht en een overwinning bij Calatafini, ¹⁾ over de Napolitaansche troepen door heel Sicilië het gebied van het koninkrijk tot aansluiting bij PIEMONTE te bewegen, na Palermo bezet te hebben. Naar Calabrië overgestoken trok hij steeds overwinnend verder en deed zijn intocht in Napels.

Toen de bevolking VICTOR EMANUEL tot koning uitriep legde hij zijn dictatorschap neer en trok naar Caprera.

Gedurende de beide volgende jaren had hij het plan opgevat tot dergelijke ondernemingen in den Kerkelijke staat; in 1862 trok hij weer naar Sicilië, met het doel de bevolking op te wekken tot verovering van Rome en bemachtigde enkele plaatsen, doch werd later bij Aspromonte, in Calabrië, zwaar gewond; sedert leefde hij, na amnestie verkregen te hebben, in afzondering op Caprera. In 1866 kreeg GARIBALDI opdracht met ± 40.000 man een aanval in Tirol te doen. Door verschillende omstandigheden moest het Italiaansche leger terug trekken en legerde ook GARIBALDI het gros zijner armee om Lovato. Een begin van een offensief der Oostenrijkers kwam na Königgrätz al spoedig tot staan.

Op 7 Juli kreeg GARIBALDI bevel het offensief tegen Trient te hervatten. Hij voldeed hieraan en trok langs den noordelijken marschweg over Stenico, ten N. van het Gardameer, op. De Oostenrijksche generaal KUHN voorkwam hem echter in het

¹⁾ De Napolitanen, 2000 man, onder LANDI, waren uitstekend bewapend. De Garibaldianen, met uitzondering van de Genueesche karabiniers hadden gladloopsgeweren.

offensief; op 16 Juli vielen de Oostenrijkers de Italianen aan bij Cimego en wierpen hen terug, zonder echter de vervolging voldoende door te zetten. Hierna bleef GARIBALDI drie dagen werkeloos. Na enkele plaatselijke gevechten ontving GARIBALDI op 19 Juli bevel door Judicarië in de richting van Triënt op te trekken; het fort Ampola had zich intusschen aan een nevencolonne overgegeven. Van GARIBALDI'S in drie afdeelingen opgestelde macht werd de middelste met groote verliezen door de Oostenrijkers bij Becceca teruggeslagen.

Dat GARIBALDI in 1866 niet slaagde in zijn verovering van een deel van Tirol moet in hoofdzaak geweten worden aan zijn mindere geschiktheid als aanvoerder van troepen in grooter verband. Besluiteloosheid in zijn optreden en gemis aan inzicht maakten dat hij noch aan de opdracht om Zuid-Tirol te bezetten, noch om een vereeniging der vijandelijke legers te bezetten had weten te voldoen.

In 1867 bracht hij een groote agitatie tegen het pausdom teweeg, werd door de Italiaansche regeering gevangen genomen en moest naar Caprera terugkeeren. Een latere poging van dien aard mislukte, zoo ook in mindere mate zijn optreden in Frankrijk (1870) waar hij aan het hoofd der vrijescharen geplaatst werd. Door de Franschen naar zijn meening beleedigend behandeld, keerde hij in Maart 1871 naar Caprera terug. ¹⁾

Voor al de oorlog van 1870—71 heeft talrijke voorbeelden opgeleverd van partijangers-korpsen aan Fransche zijde, die met meer of minder succes optraden, vooral na Sédan. Keizer NAPOLEON III had een wet geteekend tot vorming van franc-tireurs-korpsen gedurende den duur van den oorlog; deze kregen opdracht de locale verdediging te voeren en slechts bij uitzondering moesten zij diensten aan de grenzen verrichten. Zij overvielen patrouilles en convoijen en maakten het den Duitschers op de etappelijnen bijzonder lastig. Het

¹⁾ In een GARIBALDI-studie zegt Dr. GEORG BRANDES dat deze niet opgeleid was voor de werktuigelijke oorlogvoering die tegenover de Duitsche legers noodig was. Toch veroverde hij o. a. een Duitsch vaandel. Vragen van den Dag, Sept. afl. 1916.

geval van de spoorwegbrug bij Fontenoy over de Moesel, die BERNARD door zijn franc-tireurs in de lucht liet springen is een bijna klassiek voorbeeld van optreden van partijgangers geworden. i

In de gevechten van de Fransche volkslegers tegen de Duitsche troepen treden de franc-tireurs-korpsen met de mobiele gardes ook in het algemeen troepenverband op, vooral in het leger van GARIBALDI.

Vergelijken wij de handelingen der franc-tireurs in Frankrijk in 1870 met een eventueel optreden van partijgangerskorpsen in ons land in een toekomstigen oorlog, dan kunnen de uitkomsten niet anders dan negatief zijn.

's Vijands etappelijnen zullen zoo kort zijn, dat de kans om ze met goed succes aan te vallen uiterst gering is. Vernielen van spoorwegbruggen zal slechts op enkele plaatsen kunnen voorkomen en de hedendaagsche techniek, de beschikbare spoorweg- en pontonnierstroepen zijn van dien aard dat zelfs bij een slagen geen noemenswaardige verhindering ontstaat. Bovendien zijn er beter en zekerder middelen om een brug op het gewenschte oogenblik te vernielen dan dit aan partijgangers op te dragen.

Wel zal het misschien gelukken op afgelegen wegen een automobiel op de wijze der autobandieten ten val te brengen, een wielrijderspatrouille op te lichten of neer te schieten, maar is dat voordeel evenredig aan de te duchten krachtige represaillemaatregelen van den vijand? Bovendien loopt men gevaar dat het ontijdig geschiedt en men 's vijands aandacht ongewenscht op een bepaald punt vestigt.

Hoewel men de strijdmacht der Boeren en Vrijstaters niet absoluut gelijkstellen kan, met vrijkorpsen, zoo bestaat er toch veel gelijkenis tusschen beide. Samenstelling van de drie wapens, stafdienst en goed georganiseerde hulpdiensten voor verpleging en munitie-aanvoer ontbraken bij de Boeren bijna geheel. De veld-artillerie was uiterst zwak, cavalerie ontbrak geheel; het hoofdwapen was bereden infanterie.

Gezagsbegrip, de discipline der Europeesche legers ontbraken; alle krijgsbesluiten werden in den krijgsraad genomen; nimmer nam één persoon alle verantwoordelijkheid voor een veldtochtsplan op zich.

In den kleinen of guerilla-oorlog behaalden de Boeren met hun afzonderlijke commando's van 3 à 400 man telkens partieele voordeelen. Maar daar bleef het op den duur ook bij. Bijna altijd bepaalde men zich tot het defensief, tot het schieten uit een gedekte opstelling.

In een voordracht van wijlen den Kapitein Jhr. J. H. RAM in uwe Vereeniging in 1901, naar aanleiding van den Zuid-Afrikaanschen oorlog gehouden, zegt deze o.m.:

„Zij die meenen dat in ons land een hardnekkige guerilla mogelijk is, zullen mij wel willen toegeven dat de geografische omstandigheden ten onzent zoo ten eenenmale verschillen met die van Zuid-Afrika, dat een zoodanige strijd hier op geheel andere wijze gevoerd zou moeten worden dan de Boeren dit doen in hun land. Ik meen echter dat in een land zoo klein als het onze en zoo zwaar bevolkt, een guerilla slechts zeer kort zou kunnen duren of wel zich niet zou ontwikkelen, *ook al mochten we ons een weerbaar volk noemen*. Bovendien, de diepe ellende, welke een dergelijke strijd onvermijdelijk brengt en de wreedheden waarmede hij gepaard gaat, dwingen ons alle krachten in te spannen om hem te voorkomen; we moeten onze hoop stellen in het leger en dit zoo krachtig mogelijk maken.”

Als typisch voorbeeld van krijgvoeren door partijgangers in de laatste jaren valt het optreden der benden in Macedonië te vermelden.

Deze zoogenaamde *Komitaðschis* vormen een geregelde nationale organisatie, wier taak het is naar de aanwijzingen van het leidende bestuur den strijd te voeren voor nationaliteit en geloof; als zoodanig worden zij door de bevolking gesteund en als heldenscharen vereerd (Serven, Bulgaren en Grieken).

De reputatie van den aanvoerder beslist meestal over de

waarde van de bende; voor een deel uit lieden bestaande, die niets te verliezen en alles te winnen hebben, tellen zij ook beschaafde, fatsoenlijke lieden, zooals officieren, onder-officieren, onderwijzers en studenten in hun rangen. De regeering zorgde passief of actief voor het noodige kader, hogere officieren traden zelf of als aanvoeders, of als adviseurs-instructeurs op. De discipline was zeer goed. Bepaalde samenwerking tusschen de benden onderling bestond niet, al gaf het bestuur (Komitee) eenige algemeene leiding.

De sterkte was zeer uiteenlopend, van 6—10 tot soms zelfs 60 man.

De bewapening bestond gewoonlijk uit de meest moderne vuurwapens en vooral handgranaten van zeer goede kwaliteit, meestal door smokkelen verkregen.

De uniformen waren gewoonlijk zeer primitief en bestonden uit eenig distinctief als het patriarchenkruis, den Servischen dubbeladelaar, den Bulgaarschen leeuw, e.d.g. aan een militair hoofddekseel bevestigd. Enkele malen droegen men Turksche uniformen om den vijand te misleiden.

Soldij enz. werd verkregen door belastingen, staatssubsidie enz. maar ook door afpersing en dergelijke middelen. Het eigenlijke Komitee werkte meest in het geheim.

De Macedonische benden traden slechts zelden aanvallend tegen de regelmatige Turksche troepen op. Wel was dit het geval wanneer het Turksche benden (Baschi-Bozuks) gold.

De veiligheidsdienst werd meestal hoogst gebrekkig en dan nog meestal alleen naar voren uitgeoefend; daarentegen wisten zij op buitengewoon handige wijze van het terrein gebruik te maken om ongezien te marcheeren of zich te verbergen.

Meestal werd alleen bij nacht gemarcheerd en dan veel gepresteerd; tot 40 K.M. werd afgelegd. De christelijke bevolking moest hierbij, vrijwillig of gedwongen, als gidsen, proviandbezorgers enz. optreden. Men richtte zich meestal naar de sterren, doch den aanvoeders was het gebruik van compas en kaart niet vreemd.

Werd de bende tot een gevecht gedwongen dan werd het vuur nimmer op grooteren afstand dan 600 M. geopend, en

dan in den vorm van een vuuroverval; een reserve werd niet achtergehouden doch eerst later gevormd. Spoedig echter onttaarde de strijd aan beide zijden in een sleepend vuurgevecht, waaraan ten slotte gewapende inwoners uit eigen beweging zich aansloten.

Van een tactische gevechtsleiding was bijna nooit sprake; ieder man vuurde op eigen gezag op den vijand, bleef in het defensief en trok, trad de aanvaller overmachtig op, in het terrein terug. Veel gebruik werd hierbij gemaakt van de handgranaten.

De meestal gebrekkige opleiding tot het gevecht der Turksche troepen liet niet toe den tegenstander anders dan in front aan te vallen; deze zocht door allerlei listen vuur te trekken naar plaatsen, waar zich niemand bevond, terwijl hij zich uitstekend wist te dekken.

De Turksche officieren hadden de gewoonte, na voldoende beschieting, tot den stormaanval te doen blazen en alles hiertoe in gereedheid te brengen, zonder dat er ten slotte toe werd overgegaan. De bedoeling was alleen den tegenstander te „intimideeren” wat echter nimmer gelukte.

Deze vertooning werd nog twee of driemaal herhaald en eindelijk op hoogstens 50 pas werd werkelijk gestormd. De vijand was dan echter reeds verdwenen.

De benden bezaten groote handigheid in het vlug in staat van verdediging brengen van huizen, kloosters e.d.g. Met groote verliezen gelukte het dan eindelijk den Turken zulk een versterking te nemen; soms was de bezetting na de insluiting gedurende den nacht bij tijds verdwenen, wellicht meermalen met medewerking van den belegeraar, die tegen een geregeld beleg opzag.

Enkele malen werd offensief tegen de geregelde Turksche troepen opgetreden; het ging dan om een bepaald succes belovend doel. Zorgvuldig voorbereid, zoo sterk mogelijk, en met behulp der bevolking uitgevoerd, mocht men meermalen het gewenschte doel bereiken.

Daarbij was het vooral gebruik zich van demonstraties te bedienen.

De Turken, die dikwijls nimmer te voren een geweer hadden afgeschoten, vuurden veel maar slecht, de bende-troepen zuinig maar, dank zij voorafgaande oefening, meestal zeer goed.

De overmachtige Turksche troepen bezorgden hun tegenstanders meestal zware verliezen; hun eigen zeer geringe verliescijfers, zooals zij die opgeven, moeten als onbetrouwbaar worden beschouwd. De meeste der gesneuvelden hadden schoten in het hoofd door hun vuren in liggende houding. Cavalerie trad feitelijk nooit op.

De Turken gebruikten bij de bestrijding der benden wel artillerie, doch verouderd materiaal en slechte munitie. De officieren bezaten in het geheel geen artilleristische kennis; de artillerie-bedieningen niet veel meer.

De grootste moeilijkheid bij de bestrijding der benden leverde hun onvindbaarheid; gering in aantal, intens sober in hun behoeften, onafhankelijk van bagage en trein waren zij, zooals men zegt, overal en nergens. Voorts had men rekening te houden met de omstandigheid dat de bevolking bijna altijd op hun hand was en op allerlei wijzen — al dan niet vrijwillig — hulp verleende. Alleen een wijze van strijden, zooals de benden die zelf volgden, doch met betere hulpmiddelen, waarbij de bevolking tevens in bedwang moest worden gehouden, beloofde goeden uitslag.

Wat valt er omtrent den toestand hier te lande op te merken?

Gedeeltelijk als uitvloeisel van de belangrijke gebeurtenissen die zich in Zuid-Afrika afspeelden werd in Utrecht, op 13 Januari 1900, door eenige vaderlandslievende mannen opgericht de Vereeniging „Volksweerbaarheid”.

Het doel dezer vereeniging is het Nederlandsche volk uit zijn zorgelooze en gevaarlijke rust op te wekken, het geschokt zelfvertrouwen te herstellen, den ouden, krachtigen geest te doen herleven en 's lands weerbaarheid te verhoogen. Deze vereeniging, waarvan ook vrouwen lid zijn kunnen, kan worden beschouwd als een zedelijk lichaam van waaruit door moreelen en finantieelen steun de kracht moet uitgaan,

welke het weerbaar gedeelte van het volk tot daden aanspoort.

Om het hoofdbestuur groepeeren zich plaatselijke afdelingen, met schiet-, scherm- en gymnastiekverenigingen, weerbaarheidskorpsen enz.

Een der meest bekende is het Vrijwilligerskorps te Nijmegen, hoewel het niet in de bedoeling van Volksweerbaarheid lag vrijwilligerskorpsen in het leven te roepen.

Het doel van het Nijmeegsch Vrijwilligerskorps is een bruikbare wapenmacht te vormen, die het leger in tijd van gevaar tot steun kan dienen. Het tracht dit doel te bereiken door het aanleeren van de exercitiën en veldoefeningen der infanterie, zoomede door schietoefeningen.

Het wordt gecommandeerd door een kapitein en is verdeeld in 2 compagnieën en een afdeling wielrijders, die in het bijzonder geoefend wordt in de terreinleer en in den verkenningsdienst.

Ook het korps Koninklijke Scherpschutters te Rotterdam mag hier met waardeering genoemd worden.

Voorts hebben wij nog de Koninklijke Nederlandsche Weerbaarheids-vereeniging, wier streven algemeen bekend mag worden verondersteld.

Een indirect gevolg van de mobilisatie der Nederlandsche troepen en van den grooten oorlog is bij ons te lande geweest de oprichting van den Vrijwilligen Landstorm, uitvloeisel van den spontanen drang van een deel van ons volk om zich weerbaar te maken.

In de laatste jaren vóór het uitbreken van den oorlog was de deelneming aan de Vrijwillige Schietoefeningen steeds toegenomen. De minister van oorlog COLIJN had op dien grond een commissie tot onderzoek benoemd en deze ontwierp een Koninklijk Besluit dat ten doel had aan de weerbaarheids-beweging een practisch nut te geven. Het resultaat van dit onderzoek verscheen in October 1913. De commissie leverde een ontwerp-Koninklijk Besluit, een ontwerp-Weerbaarheidsvoorschrift en een raming van kosten.

Het uitvoeringsreglement omvatte, behalve verschillende bindende voorwaarden voor de vereenigingen, een voorstel

tot vooropleiding van kader, een ontwerp om van de georganiseerde weerbaarheidscorpsen in oorlogstijd gebruik te kunnen maken en van de bijzondere tuchtmaatregelen hiertoe noodig. Maar den 29sten Aug. 1913 veranderde het bewind en het ontwerp bleef liggen.

Toen in het begin der mobilisatie 1914 veel Weerbaarheids- en Schietverenigingen zich onmiddellijk beschikbaar stelden voor de landsverdediging werd met spoed het voornaamste en meest noodige uit het verslag der commissie saamgevat en in den vereischten vorm gegoten. Op 4 Aug. 1914 verscheen het Koninklijk Besluit aangaande den Vrijwilligen Landstorm.

Voormannen uit de weerbaarheidsbeweging reisden het land af en overal, waar zich weerbaarheidsverenigingen bevonden of vrijwillige landstormafdeelingen werden opgericht, werden in die plaatsen zelf of in nabijliggende garnizoenen officieren bereid gevonden de leiding der oefeningen enz. op zich te nemen, maar de broodnoodige algemeene sanctie ontbrak.

Met smart werden een inlichtingsbureau, leidraad, commandanten, tuchtmiddelen, oefeningsprogramma en centrale organisatie gemist.

Het aanvankelijk gevolg was dat 425 weerbaarheids- en schietverenigingen en bovendien vele spontaan opgerichte corpsen de bijl er bij neerlegden, daar zij geen kans zagen zonder steun en zonder centrale organisatie, slechts op grond van een onaangevuld decreet, van burgerverenigingen, militaire compagnieën te worden.

Een jaar geleden is door velerlei oorzaken een beweging, welke haar ontstaan te danken had aan de door tal van goede burgers gevoelde behoefte om het Nederlandsche leger hinnen een korten tijd sterker en weerbaarder te maken dan het door oefening en aanvulling gedurende het toen verlopen oorlogsjaar geworden was in de Kamer vastgelopen. Zij is in het parlement letterlijk gesmoord; het landstorm-ontwerp, dat aanvankelijk bedoeld was als een effectieve legerversterking, werd, met afgedwongen medewerking van den minister van Oorlog, een wetje om

de gemobiliseerde landweerplichtigen, te beginnen met de oudste, huiswaarts te zenden na aflossing door kort geoefende landstormers. (Kameroverzicht van de Nieuwe Courant 12 Juli 1916). Wat de weerbaarheidsverenigingen betreft, gingen slechts 2 % tot het oprichten van landstormafdeelingen over.

Kort daarna werd een Inspecteur van den Landstorm benoemd doch bleef de Regeering bij haar standpunt volharden met geen burgerbestuur of vereeniging in onderhandeling te willen treden. Later kwam hierin verbetering en de belangstelling voor den Vrijwilligen Landstorm is dan ook bevredigend te noemen.

Te Utrecht werd naast de 1ste, een 2de afdeeling Landstorm opgericht hoofdzakelijk bestaande uit studenten. De afdeeling bestaat uit wiel-, motor- en autorijders; men tracht ze van een machine-geweer te voorzien.

De Haagsche Landstormafdeeling I is met een veertigtal wielrijders vrijwillig te Breda gedetacheerd geweest en schijnt daar gedurende haar verblijf bij de vierde divisie in December 1915 zeer goed voldaan te hebben.

De Haarlemsche afdeelingen, zoowel I als II, maken geregeld veldoefeningen met den troep, o. a. met de, om de stelling Amsterdam liggende, fort en als aanvaldoel.

De Delftsche Studenten-Landstormafdeeling bevindt zich in het zuiden des lands waar dankbaar gebruik wordt gemaakt van haar technische kennis voor den Marconigrafischen dienst; deze afdeeling bestaat hoofdzakelijk uit wielrijders.

De Gooische afdeelingen leggen zich in den laatsten tijd, behalve op patrouille- en velddienst, hoofdzakelijk op scherpschieten toe.

De nieuwe aanmeldingen gaan langzaam in Holland, al nemen de bestaande Landstormafdeelingen geleidelijk in getalsterkte toe, terwijl er van tijd tot tijd nieuwe afdeelingen gevormd kunnen worden.

In geen enkele provincie neemt de vestiging van afdeelingen en het toetreden van vrijwilligers een zoo groote vlucht als in Limburg.

In de N. H. Waterlinie werd opgericht het Landstormkorps „Nieuwe Hollandsche Waterlinie”.

Het korps werd gevormd uit compagnieën voetvolk en compagnieën wielrijders in zelfstandige sectiën, waarbij het voetvolk en de wielrijders naar hun soort worden ingedeeld, dan wel — echter bij uitzondering — gemengde compagnieën of sectiën waarbij *beide* soorten vrijwilligers kunnen worden ingedeeld. De compagnieën en sectiën worden zoo-veel mogelijk gevormd naar haar soort, d. w. z. voetvolk of wielrijders, uit landstormmannen, in één en dezelfde gemeentewoonachtig of uit die van verschillende gemeenten en welke alsdan elk op zichzelf of onderling vereenigd onder een commandant, een of meer sectiën vormen of kunnen vormen (geen gedetacheerde sectiën) van de compagnie, waartoe zij behooren, dan wel buiten het compagnieverband blijven.

Op dezelfde wijze werd opgericht een Landstormkorps „Stelling van Amsterdam”.

Dezer dagen is tot stand gekomen de verdere organisatie in grooter verband van den Landstorm in het gebied van den Territorialen bevelhebber in Overijssel enz.

Alle in dit gebied opgerichte of nog op te richten plaatselijke afdelingen, met uitzondering van de onderdeelen van het reeds in grooter verband gebrachte landstormkorps „de Veluwzoom”, en de onder den commandant van de N. H. Waterlinie ressorteerende afdeling Amersfoort vormen het landstormkorps „De IJssel”.

Men ziet: allerwegen belangstelling, ijver, zucht om zich weerbaar te maken.

Het is natuurlijk moeilijk te zeggen of deze vrijwillige landstorm werkelijk militaire waarde zal blijken te bezitten, of men zich geen te hoog gespannen verwachting ervan maakt.

Het komt zoo weinig voor, in ons land, dat geestdrift gevoeld en getoond wordt om zich metterdaad aan de belangen der Landsverdediging te wijden, door hen die buiten het leger staan, dat men zich hoeden moet om niet door overdreven zucht tot critiek op die geestdrift ontijdig één domper te zetten.

Zelfs al moge men datgene wat de Vrijwillige Landstorm presteert, uit een militair oogpunt als minderwaardig beschouwen, toch moet het in elk geval betreurd worden dat, ik meen de Opperbevelhebber, eenigen tijd geleden, zijn ongenoegen en afkeuring moest te kennen geven over de onwelwillende wijze waarop, ook door militairen, de vrijwillige landstormers werden behandeld.

Ik wil hier even herinneren aan hetgeen de heer LAMBOOY in uwe vergadering van 28 November 1913 in zijn belangwekkende voordracht over de beteekenis van den Nederlandschen landstorm als zijn meening uitsprak:

„Gaarne betuig ik er mijne instemming mede, dat de Regeering niet is ingegaan op gedane voorstellen om ook buiten het leger den gewapenden L. S. te kweeken, in den geest dus als onze vroegere schutterijen. Het gevolg van deze handelwijze ware geweest, dat de aldus gevormde afdeelingen, zonder grondige militaire voorbereiding, tegenover een goed geoefenden vijand als zeepbellen zouden uiteenspatten.

Niet alleen zouden zij uit een oogpunt van vakkennis niet tegen hem zijn opgewassen, doch in de eersten voor naamste plaats zou het gebrek aan tucht in die afdeelingen haar spoedigen ondergang veroorzaken.

De Landstormwet van 28 April 1913 eischte slechts dienst met de wapenen van hen, die vroeger op welke wijze ook als soldaat zijn geoefend geworden. De breede schare der overige weerbare mannen kon slechts tot ongewapende diensten worden verplicht.

De landstorm zou, wat de gewapende diensten betreft, aanvullingsstof leveren voor de depôts van leger en landweer.

Toch komt uit het volk de drang naar weerbaarheid, naar oefenplicht op.

Een groot aantal mannen van naam richtten ter zake een adres aan de Volksvertegenwoordiging.

De Regeering gaf aan de strooming toe. Het bekende art. 4 der wet, aangevende dat gewapende dienst niet kan worden gevorderd van de ongeoefende weerbare jongelingschap, werd tot een nader te bepalen tijdstip buiten werking

gesteld, aanvankelijk voor mannen tusschen de 20 en 40, later voor die van 20—30 jaar.

Omtrent het optreden van vrijkorpsen in den tegenwoordigen oorlog is niet zoo heel veel bekend.

Aan Fransche zijde heeft medegestreden een Italiaansch vrijkorps, samengesteld uit in Frankrijk wonende en andere Italianen, onder commando van PEPPINO GARIBALDI, kleinzoon van den grooten vrijheidsheld. Naar men zegt zijn de officieren van dit corps, deels Fransch, deels Italiaansch; van de manschappen zijn 1400 Italiaansche revolutionairen.

Voorts wordt gemeld dat een afzonderlijk regiment vrijwilligers van eenige duizenden in Frankrijk de Duitschers bestrijdt. Het bestaat uit Italianen, Noord- en Zuid-Amerikanen, Polen, Balkanstaters, Spanjaarden, Skandinaviërs, Engelschen, Belgen, Zwitsers, Tsjechen en zelf enkele Japanners; een internationaal mengelmoes dus.

In de Russische legers zijn onlangs *partijgangerskorpsen* gevormd. Het betreft hier geen ongeregelde troepen maar afdelingen van een bijzondere organisatie, die zich aanpast aan het karakter van de tegenwoordige oorlogsvoering. De sterkte bedraagt ± 500 man, meerendeels Kozakken. Zij voeren noch levensmiddelen, noch kampementsmateriaal, noch ambulances met zich. Hun taak is in hoofdzaak het verontrusten van des vijands etappelijnen.

Welke oorlogshandelingen worden in algemeenen zin door partijgangerskorpsen verricht?

In de eerste plaats overvallen van transporten van allerlei aard, vernielen van telegraaflijnen, spoorwegen en bruggen.

Dan het overvallen van gevangentransporten met het doel hun landslieden te bevrijden, het telkens overvallen van kleinere bewakings- en veiligheidsposten, ten einde de tegenpartij te alarmeeren, af te matten en in onrust te houden.

Voorts het vervoeren van waardevol materiaal, paarden, het oplichten van ordonnansen enz., het verrichten van bepaalde verkenningen.

Het spreekt vanzelf dat de opdrachten, aan partijgangers-

korpsen te geven of de door hun op eigen gezag ondernomen handelingen verschillen naarmate zij uit troepen te voet, ruiters, wielrijders of zelfs uit personeel dat te water optreedt, bestaan. Reeds moet uit bovenstaande in het oog springen dat de verbeterde middelen van verkeer, van gemeenschap en van vervoer, de grootere snelheid waarmede dit alles geschiedt voor een groot deel oorzaak zijn dat het optreden van partijgangers niet meer die beteekenis heeft noch hebben kan van een vijftig jaar geleden, al zal dan ook een enkele daad op dit gebied nog kunnen voorkomen en zelfs van veel belang zijn.

In den tegenwoordigen tijd is misschien wel voor partijgangershandelingen doch voor partijgangers geen plaats meer. De aanvaller zal met onverbiddelijke, onmeedoogende strengheid optreden tegen al wat niet tot het leger behoort en zich geen tijd gunnen om te onderzoeken of er burgers bij zijn, die door zekere kenteekenen volgens het oorlogsrecht tot de erkende gewapende macht van den Staat rekenen.

Tijdens den strijd in België werd in de legerberichten het woord franc-tireur bijna altijd gebruikt in den zin van gewapenden burger, dus van iemand die niet tot de erkende gewapende macht behoort.

Voor den verdediger hebben zij weinig of geen nut, tenzij men hun bewakingdiensten in tweede linie of over krijsgesvangenen zou willen opdragen. Maar beter is het voor deze taak minder valiede personen te bestemmen, die behoorlijk georganiseerd, deel uitmaken van het leger en niet in min of meer zelfstandige groepen optreden.

Te velde gebruikt zullen zij er slechts toe medewerken om den strijd verbitterder en meedoogenloozer te maken; de burgerlijke bevolking ondergaat dan gewoonlijk den terugslag.

Een enkel woord over partijgangers uit het oogpunt van het oorlogsrecht bezien.

De Heer DEN BEER POORTUGAEL rekent tot de regelmatige vijanden :

I. *Partijgangers en vrijscharen*, die van de staatsmacht een *opdracht of machtiging* tot het voeren van den oorlog

hebben verkregen of wel wanneer zij in het deugdelijk vertrouwen op hun recht ¹⁾ voor een politiek doel, als militaire troep georganiseerd zijn en als zoodanig steeds handelen en

II. *Vrijwillige korpsen*, buiten de vaste legermacht van den Staat staande, n.l. gewapende en regelmatig georganiseerde burgermachten en korpsen vrijwilligers.

In de landen waar het leger geheel of ten deele uit militiën of uit vrijwilligerkorpsen is samengesteld zijn deze onder de benaming leger begrepen, dus ook *schutterijen, nationale garden, landweer, yeomanry, burger-commando's* en dergelijke van regeeringswege behoorlijk georganiseerde korpsen.

Onder vrijwilliger-korpsen worden verstaan: jagers, franc-tireurs, scherpshutters en dergelijke troepen, welke, opgeroepen tot den oorlog, zelf wapenen en uitrusting medebrengen, vaak onder zelf gekozen aanvoeders staan, ook geen vaste tactische eenheden vormen, maar willekeurig of naar gelang der behoeften tot enkele zelfstandige groepen van verschillende sterkte worden samengesteld.

Om als oorlogvoerenden te worden erkend moeten zij aan zekere voorwaarden voldoen.

Deze voorwaarden zijn:

1°. Zij moeten aan hun hoofd hebben een persoon, die verantwoordelijk is voor zijn ondergeschikten.

2°. Het dragen van een onderscheidingsteeken; dat aan hunne kleeding vastgehecht en op eenigen afstand herkenbaar is.

3°. Het openlijk dragen der wapenen (d.w.z. het niet verraderlijk bezigen der wapenen).

4°. Het zich gedragen naar de wetten en gebruiken van den oorlog.

¹⁾ Met deze laatste categorie worden dus blijkbaar bedoeld partij-gangers enz., die, voor een politiek doel strijdend, aan de bovengestelde eischen voldoen en zich overeenkomstig de oorlogsbepalingen en oorlogsrechten gedragend *zonder machtiging* van den Staat optreden. (GARIBALDI in 1860.) Omtrent hen is thans niets bepaald; de vijand behoeft hen niet als oorlogvoerenden te erkennen. Den Beer Poortugael zegt nog het tegendeel.

Voorts wordt tot de oorlogvoerenden gerekend de bevolking van een niet bezet gebied, die bij de nadering van den vijand uit eigen beweging (spontanément) de wapens opvat om de invallende troepen te bestrijden, zonder den tijd gehad te hebben zich te organiseeren, indien zij de wetten en gebruiken van den oorlog eerbiedigt. (Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land. Haagsche Reglement) (Art. 2.).

Dit laatste punt is vaag en kan hierdoor door den vijand gemakkelijk tot een doode letter worden gemaakt, daar deze bijna altijd termen zal vinden om te kunnen verklaren dat het is overtreden.

Wat is de beteekenis van „gebied”? hoever strekt zich dat uit? Wie bepaalt of er al dan niet tijd was voor organisatie? Bij de geringste overtreding door enkelen van de niet eens volledig gestipuleerde oorlogsgebruiken,¹⁾ kan dan die geheele aan den strijd deelnemende bevolking het karakter van oorlogvoerenden worden ontzegd. Als men nagaat wat zelfs door gedisciplineerde legers somtijds in de opwinding van den strijd wordt gedaan, is de vrees gewettigd, dat de vijand het spreekwoord van den hond en den stok wel zal weten in toepassing te brengen. Opmerking verdient dat in het Duitsche voorschrift de onder het laatste punt bedoelde personen niet onder de belligerenten worden genoemd.

Op de 1ste Vredesconferentie van 1899 werd o.a. gesloten het „Verdrag betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land.” Hieraan is toegevoegd een Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land 1e Afd. De oorlogvoerenden, waarvan art. 1 de bepaling geeft.

Op de 2de Vredesconferentie van 1907 werd dit verdrag aangevuld en gewijzigd; Hoofdstuk I der 1e Afdeeling echter niet.

¹⁾ „La loi de la guerre est de no point respecter les propriétés, loi injuste, barbare même, mais consacrée par l'usage de tous les siècles et des cinq parties du monde. Il faut donc s'y résigner, et obéir sans murmurer, quand le plus fort ordonne”. — Prince de Hesse-Rhinfels. — Le Partisan ou conseils militaires 1810 (1815). Pag. 57.

Onmiddellijk na het uitbreken van den huidige oorlog ontbrandde in België een heftige strijd van de bevolking tegen de Duitsche troepen.

De burgerbevolking van België heeft in de provinciën Luik, Luxemburg, Namen, Henegouwen, Brabant en Vlaanderen tegen de Duitsche troepen gestreden, speciaal te Aerschot, Andenne, Dinant en Leuven.

Volgens de Duitsche rapporten zouden personen van de meest uiteenlopende standen, arbeiders, fabrikanten, geneesheeren, onderwijzers, zelfs geestelijken, ook vrouwen en kinderen met de wapenen in de hand gegrepen zijn; in streken waaruit de geregelde Belgische troepen al lang waren teruggetrokken, zou uit huizen en tuinen, van daken en uit kelders, uit akkers en bosschen op de Duitsche troepen geschoten zijn.

Zijn deze rapporten juist, dan is deze wijze van oorlogvoeren ten eenenmale in strijd met de algemeen erkende regels van het Volkenrecht, gelijk het geformuleerd is en de artikelen 1 en 2 van het ook door België aangenomen Reglement betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land, vastgesteld op de tweede Vredesconferentie.

Het feit dat Belgische militairen en leden der Belgische garde civique in burgerkleeding zich bij de strijdende burgers gevoegd zouden hebben brengt hierin natuurlijk geen wijziging. Zoowel verantwoordelijke leiders als onderscheidingsteekenen ontbraken.

Moeilijk is natuurlijk uit te maken of het „gebied” al dan niet als reeds door de Duitschers bezet moet worden beschouwd en of er tijd was geweest om zich tevoren te organiseeren.

Voorts wordt van Duitsche zijde beweerd dat de wapenen niet openlijk gevoerd zouden zijn.

In 1870 weigerden de Pruisen de franc-tireurs als oorlogvoerenden te erkennen, tenzij zij een bijzondere machtiging van hun regeering konden vertoonen en door Fransche officieren werden aangevoerd.

Op de Eerste Vredesconferentie werd een voorstel van Engeland om ook de bewoners van een reeds bezet gebied

tot de oorlogvoerenden te rekenen, wanneer zij naar de wapenen grepen, met weinig enthousiasme begroet en door sommige groote staten beslist verworpen.

De uniform-kwestie is een zeer moeilijke geworden. DEN BEER POORTUGAEL zegt dat de uniform op geweeschoots-afstand (toen 350 M.) moet te herkennen zijn. Bij het tegenwoordig streven om de uniform zeer weinig opvallend, zonder afteekening, egaal grijs, grauw of grijsgroen te maken is het zeer moeilijk een militair op zelfs veel korteren afstand van een burger te onderscheiden. Ook is het hoogst bezwaarlijk precies aan te geven aan welk minimum het begrip: uniform moet voldoen. De tijden van de roode hemden der Garibaldianen zijn voorbij.

Het tijdstip is nog niet aangebroken om vaste conclusies te trekken uit hetgeen de Groote Europeesche oorlog ons geleerd heeft. Maar wel mogen wij thans reeds als vaststaand aannemen, dat de techniek een zeer groote rol in dezen krijg speelt en in het vervolg zeker nog meer spelen zal; voorts dat de aanval begonnen met een inleiding van een overstelpend, onafgebroken artillerievuur, vooral uit groote kalibers, waarbij het munitiegebruik tot het hoogst mogelijke quantum wordt opgevoerd en gevolgd door den infanterie-aanval, waarbij het grootst mogelijke aantal menschen wordt ingezet, bijna altijd tot goede resultaten heeft geleid.

Zal in den toekomstigen oorlog plaats zijn voor partij-gangerskorpsen? Ik meen van niet. Het zal noodig zijn het gemobiliseerde leger tot een maximum sterkte op te voeren; de jongste oorlog heeft zeker dit geleerd dat bij een ernstig gemeente, tot het uiterst vol gehouden landsverdediging geen man gemist mag worden.

Natuurlijk zullen de geldmiddelen van den Staat in vredes-tijd beschikbaar voor de Landsverdediging altijd een grens stellen en het is een kwestie van praktijk tot hoever men in dit opzicht gaan zal.

In de legers der Groote Mogendheden is men begonnen met de, in de eerste plaats gemobiliseerde divisien van de

actieve legers in het vuur te zenden; daarna kwamen de reserve-formatiën. De Geallieerden kregen versterking uit hunne koloniën, Indische, Afrikaansche, Australische en andere troepen.

Toen de verliezen steeds toenamen, toen de zeer jonge en betrekkelijk oude mannen onder de wapenen geroepen werden, moest men tevens tot het gebruik van oudere, buitenlandsche en andere wapenen overgaan. Van eenheid in bewapening, africhting enz. was geen sprake meer. De africhting (?) werd zoo goed als het ging met spoed voltooid en de manschappen naar de fronten gezonden.

Russische soldaten kwamen ongewapend over Wladivodstok naar Marseille en ontvingen daar Lebelgeweren. Veroverde artillerie, vliegmachines enz. werden door de veroveraars tegen de vorige bezitters gebruikt.

Van dergelijke zaken zal vermoedelijk in ons land weinig sprake wezen. Het ideaal voor onze landsverdediging zal zijn — de marine buiten beschouwing latende — wat de doode weermiddelen aangaat, fortén zoodanig ingericht, dat ze het maximum weerstand aan de te verwachten aanvalsmiddelen kunnen bieden, veel moderne artillerie met een zeer ruime hoeveelheid munitie, grootendeels geheel gereed en de middelen om steeds in overvloedige mate te kunnen aanvullen. Dan een uitstekende vliegdiens.

Wat het personeel betreft: een maximum legersterkte, met goed geoefende reserve formaties en doeltreffende lichaams oefeningen voor de jeugd beneden den dienstplichtigen leeftijd.

Maar vooral zoeker men verband tusschen het leger eenerzijds en de burgerindustrie en burgertechniek anderzijds.

Er valt zoo heel veel nut te trekken van personen, die geen militair kunnen of behoeven te zijn, maar toch onschatbare diensten in tijd van oorlog kunnen bewijzen.

Als voorbeeld van secundaire legerdienst wil ik b. v. noemen de vrijwillige ongewapende landstorm-geleiders van Roode Kruishonden.

Dan het „Vrijwillig Landstormcorps voor motor-, vaar- en

voerwezen" dat zeer veel nut kan opleveren voor den Etappediensdienst.

Ten slotte de Vrijwillige Militaire Telefonisten. Kleine lichamelijke gebreken zijn bij dezen tak van dienst geen reden tot afkeuring.

Een zeer goede stap in dezelfde richting is m. i. geweest de instelling van het instituut der reserve-officieren voor speciale diensten.

Men aarzele niet hen, die eenigerlei natuurlijke begaafdheid, kennis of wetenschap bezitten, of wel van wie verwacht mag worden, dat zij door hun ambt of beroep over zekere bekwaamheid beschikken uit te noodigen, desnoods te dwingen, zich beschikbaar te stellen.

Ook voor de vrouw is hier een nuttig arbeidsveld open.

Maar een zeer voorname zaak bij dit alles is een juiste, goed geleide en doeltreffende voorbereiding.

Duitschland heeft getoond, dat hij, die het best voorbereid, het vlugst gereed is, aanmerkelijk in het voordeel is.

De vrijwilligerskorpser behoeven niet per se met de wapens te werken. In de hedendaagsche oorlogen speelt de techniek, zooals bekend is, een hoogst belangrijke rol en het zal noodig zijn over een groot aantal personen te beschikken om de verliezen aan munitie, vliegmachines, bommen, gasmaskers, materieel voor den mijnoorlog, voor hindernissen, voor de verlichting van het terrein, voor snelle transportmiddelen, voor telegraaf- en telefoondienst aan te vullen.

Voorts zal er van niet-strijders partij te trekken zijn als wielrijders, motorrijders, automobilisten, vliegeniers, proviandverzorgers enz.

Met voldoening is mij gebleken dat in dit opzicht al veel verricht is en nog wordt.

Wanneer ik mij dus ten slotte twee positieve vragen stel n. l.:

1°. Moet het vormen van partijgangskorpser in het belang van de Landsverdediging aangemoedigd worden? en

2°. Kunnen de eventueel daarvoor beschikbare krachten

niet beter in het leger of wel op andere wijze ten bate van de landsverdediging benut worden?

Dan meen ik de eerste vraag volmondig met „neen”, de laatste met „ja” te moeten beantwoorden.

Vooreerst zal er bij onzen tegenwoordigen militiedienst weinig mannelijk personeel overblijven om een partijgangerskorps te kunnen vormen; de algemeene dienstplicht kan voor de militie practisch vrijwel als ingevoerd worden beschouwd ¹⁾.

Wel blijven er natuurlijk nog tal van personen over, die bij eventueele mobilisatie geen actieven dienst behoeven te verrichten, hetzij zij om een of andere reden vrijgesteld zijn van militiedienst (broederdienst, kostwinnerschap, toekomstige woonplaats in de koloniën), hetzij zij uitgesloten zijn op grond van veroordeeling tot gevangenisstraf of van ontzetting of vervallen verklaring, dan wel wegens wegzending met een briefje van ontslag of bijzonder paspoort.

Aan het eind van mijn beschouwingen gekomen meen ik dat elk streven om — eenmaal de vrede gesloten zijnde — een nieuwen Europeeschen oorlog te voorkomen, moet worden bevorderd en toegejuicht.

Meer en meer wordt bij de volkeren een begeerte merkbaar conflicten, die tot een oorlog kunnen leiden, te voorkomen,

¹⁾ Volgens art. 2 der wet van 3 Aug. 1914 (Stbl. no. 349) werd de loting bedoeld in art. 62 der Militiewet voor de lichting 1915 niet gehouden, en luidens art. 3 der eersteaangehaalde wet waren alle ingeschrevenen behoudens bepaalde categorieën aangewezen.

Voor de militie te land en voor de zeemilitie zijn van de ingeschrevenen 26404 man bestemd.

Het tekort bedroeg in 1911: 118 op 17500, in 1912: 128 op 17500, in 1913: 616 op 23000, in 1914: 731 op 26870, in 1915: 618 op 27022 man ingeschrevenen.

Het gezamenlijk aantal der om verschillende redenen vóór 1 Sept. 1914 vrijgestelde militieplichtigen van de lichting 1915 was 16540, na 1 September 1914 157, dat der uitgeslotenen resp. 279 en 11.

Wegens te kleine lichaamsgestalte werden ongeschikt verklaard 877 militieplichtigen, wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken 17782.

Het totaal der vóór 1 Sept. 1914 vrijgestelden, uitgeslotenen en ongeschikten met inbegrip der overledenen (68) bedroeg voor de lichting 1915 35546.

om internationale geschillen die natuurlijk altijd zullen ontstaan, langs anderen weg dan door het zwaard op te lossen.

Men hoopt, men wenscht, men begeert, men eischt zelfs, dat deze hevigste aller oorlogen ook de laatste moge zijn. Allerlei middelen worden hiertoe aan de hand gedaan, allerlei plannen opgeworpen, waarbij soms meer het edele streven, dan het practische verstand op den voorgrond treedt.

Mogen zij — of moge althans het beste er van op doeltreffende wijze in toepassing worden gebracht!

Maar laten wij Nederlanders, voor zoover wij althans er trotsch op zijn dien naam te dragen, ons niet door het vooruitzicht op een eeuwig vrede laten verleiden, de landsverdediging te verwaarloozen. De geschiedenis toch biedt ons genoeg voorbeelden aan, van de rampen, waartoe de veronachtzaming ervan leiden moet.

De Generaal Knoop heeft het indertijd zoo mooi gezegd: „Nederland zal weder tot vroegere krachten en sterkte komen, wanneer leger en volk, door de nauwste banden zullen zijn verbonden en elkander wederkeerig tot steun zullen dienen... Welk volk toch, raadpleegt het zijn vroegere geschiedenis, is meer gehouden en verplicht tot inspanning en opoffering voor het behoud van zijn onafhankelijkheid dan juist het onze?”

Moge ieder vrijelijk zijn gedachten uiten waar het denkbeelden geldt die tot verhooging van 'slands weerkracht kunnen leiden. De tijden veranderen en wij behooren met de tijden mede te gaan. Door wrijving van gedachten komt men langzamerhand tot het betere. Maar wordt eenmaal de waarschuwing gehoord:

Waakt op de grenzen
De vijand is daar, ¹⁾

laat er dan vóór alles eenheid heerschen, laten alle Nederlanders dan zonder partijhaat, zonder betweterij, zonder zelfstandig te willen ageeren, ons onderwerpen aan het

¹⁾ „Waert up de fruntering
De Viant ist da.”

gezag, ieder voor zich naar zijn beste krachten medewerken om den Nederlandschen bodem vrij te houden van vreemd geweld, de eer van Nederland te verdedigen, gedachtig aan de schoone spreuk der XVIIe eeuw, maar die helaas! zoo weinig in toepassing wordt gebracht:

Concordia res parvae crescunt.

Ik heb gezegd. (*Applaus*).

De Heer J. A. H. JOCKIN: Mijnheer de Voorzitter. Namens de officieren van den Vrijwilligen Landstorm uit Amsterdam kwijt ik me van de opdracht U dank te zeggen voor Uw uitnoodiging om hedenavond hier tegenwoordig te zijn, en den spreker voor hetgeen hij ons heeft medegedeeld. U tevens ook, voor de toezegging om zijn rede nog eens in druk te ontvangen al zijn we geen lid maar slechts de gasten van deze vereeniging.

De VOORZITTER: Wenscht iemand nog het woord?

De Heer DUDOK VAN HEEL: Mijnheer de Voorzitter. Ik ben het met den geachten inleider ten opzichte van den Vrijwilligen Landstorm volkomen eens, in zooverre het luttel aantal vrijwilligers, dat zich aangemeld heeft een diep treurigen blik doet slaan op het geringe weerplichtsbesef van ons volk. De Vrijwillige Landstorm heeft duidelijk getoond dat er in ons land, in dit opzicht, een heel groot gebrek is, n.l. dat er geen algemeene dienstplicht bestaat. Dit is natuurlijk niet bedoeld aan het adres van de personen, die zich vrijwillig opgaven; voor hen heb ik niets dan hulde. Maar ik heb hierbij het oog op hen die *niet* zijn opgekomen, toen 4 Aug. 1914 H. M. de Koningin Haar oproep deed tot hen; die volgens de Wet vrijgesteld waren, om toch dienst te nemen ten einde in staat te zijn als het moet het vaderland mede te kunnen verdedigen. Men had toch mogen verwachten in een tijd als we thans beleven, dat er minstens honderdduizend van de vijf- à zes honderdduizend mannen, die daarvoor in de termen vallen zich zouden hebben gemeld. Hoeveel zijn er gekomen? Hoeveel? Ik durf het aantal niet

te noemen. 't Cijfer is beschamend. Natuurlijk heeft dit ook een oorzaak, en die oorzaak is, behalve de laksche aard van den Hollander, waar het toch geldt de hoogste volksgoederen, de verkeerde wet, waaronder we nu al meer dan een eeuw geleefd hebben: de loting. Want van deze verderfolijke loterij is het psychische gevolg, dat men den prijs, dien de loterij geeft, d.i. de vrijstelling, wil verdienen. Langzamerhand is die kanker zóó doorgedrongen, dat bijna als minderwaardig wordt neergezien op hen, die zooals het heet, zoo ongelukkig zijn geweest, te moeten dienen. Dat is een bewijs dat we niet langer moeten talmen met de invoering van den gemeenen dienstplicht, indien wij althans nog opeen blijvend onafhankelijk voortbestaan prijsstellen. Ik ben overtuigd, dat als de wet het voorschrijft de Nederlander ook bereid zal gevonden worden aan de verdediging van ons land mede te werken. Maar we moeten een wet hebben, die *allen* die geschikt zijn tot den militairen dienst verplicht, want vrijwillig komen de Nederlanders niet. Dat is thans wel duidelijk gebleken!

DE VOORZITTER: Is er soms nog iemand, die het woord verlangt?

De Heer NEETESON: Mijnheer de Voorzitter. Met de meeste belangstelling heb ik geluisterd naar de rede van den spreker van hedenavond, welke tot onderwerp had het optreden van partijgangers in ons land. Maar een groot deel van hetgeen hij over dit onderwerp heeft gezegd is gewijd geweest aan den Vrijwilligen Landstorm, iets geheel anders. En dit geeft mij aanleiding om tusschen de bedoelingen van den Vrijwilligen Landstorm en die van de eigenlijke partijgangers een vergelijking te maken van geheel anderen aard dan door den geachten spreker is geschied.

De Vrijwillige Landstorm is opgericht als gevolg van den oproep door H. M. de Koningin van 4 Augustus 1914, om deel te nemen aan de voorbereiding der landsverdediging. Die Vrijwillige Landstorm bestaat dus al meer dan twee jaren en mag door zijne geregelde organisatie, zelfs reeds sedert zijn ontstaan, *niet* gerekend worden onder partij-

gangers of vrijbuiters, die zooveel mogelijk op eigen gelegenheid of volgens instructiën, voor een bijzonder geval verstrekt, tegen den vijand ageeren.

De Vrijwillige Landstorm is te beschouwen als eene legerreserve. Het personeel heeft eene verbintenis aangegaan tegenover het legerbestuur voor den duur der tegenwoordige mobilisatie van het leger, is thans gekleed in de veldkleeding van het leger, kan hierbij individueel of in grooter verband worden gedetacheerd en ontvangt alsdan dezelfde betaling, verpleging en verdere verzorging als de rang- en standgenooten van het leger.

De afdeelingen staan voor toezicht en leiding onder de bevelen der territoriale bevelhebbers, resp. stelling- en liniecommandanten. Voor het bekleeden van een rang is o.m. een examen voorgeschreven. De officieren worden beëdigd.

Gedurende den tijd zijner verbintenis zijn de militaire wetten op den vrijwilliger van toepassing.

Aan het geoefende deel van den vrijwilligen landstorm zijn bepaalde oorlogstaken opgedragen voor het tijdstip, waarop van den Vrijwilligen Landstorm een militair gebruik zal worden gemaakt en die alsdan ter beschikking komt van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht; de ongeoeffenden gaan dan naar de *legerdepots*.

In de afgelopen twee jaar is veel geleerd, men kan dan ook den Vrijwilligen Landstorm van nu niet goed vergelijken met dien, bijeengekomen op het oogenblik dat de oorlog uitbrak, ook al staat de opleiding, zeer verklaarbaar achter bij die in het leger. Als inspecteur van den landstorm ben ik de eerste om zulks te erkennen.

Voorts moet ik er nog op wijzen, dat de Vrijwillige Landstorm als onderscheidingsteeken niet meer draagt den oranjeband, nu hij geheel gekleed is als het leger. Een en ander wijst er voldoende op dat de Vrijwillige Landstorm — ik herhaal het ten slotte — niet vergeleken mag worden met partijgangerskorpsen, terwijl het onbaatzuchtig vaderlands-lievend streven dier vrijwilligers aller waardeering en steun verdient.

De VOORZITTER: Is er nog iemand, die het woord verlangt? Zoo niet, dan wensch ik zelf het woord te nemen, daar ik uit het gesprokene meen te mogen afleiden dat, zooals de Generaal NEETESON reeds heeft gezegd, de spreker van hedenavond een minder juiste beteekenis geeft aan de afdeelingen, gevormd uit den Vrijwilligen Landstorm, zooals die op het oogenblik is.

Zooals reeds is opgemerkt, is het werkelijk betreurenswaardig, dat er in ons land zoo'n groot streven is geweest en misschien nog is, om zich zooveel mogelijk te onttrekken aan den militairen dienst. Daarentegen mag niet worden voorbijgezien, dat langzamerhand, ten gevolge van den langen duur der mobilisatie, bij verschillende personen het besef is ontstaan, dat ons leger alleen niet sterk genoeg is, en dezen gevolg hebben gegeven aan hun vaderlandsliefde, om zich beschikbaar te stellen en zich zoodanig voor te bereiden voor de militaire taak, dat zij geschikt zijn om, als reserve van het leger, daaraan steun te verleenen.

Het legerbestuur heeft dan ook, naar mijne meening, goed gehandeld door aan die vrijwilligers de gelegenheid te verschaffen, zich voor die taak onder degelijke leiding te bekwamen en de eischen vast te stellen, waaraan zij na een bepaalden tijd van oefening — drie maanden gedurende gemiddeld 10 uren per week — moeten voldoen, om eenigszins in staat te zijn met de weermacht deel te nemen aan militaire handelingen.

Al zijn die eischen niet hoog, de ontwikkeling en de toewijding van de leden der gewapende Landstormafdeelingen, thans ook voorzien van de militaire veldkleeding, doen verwachten, dat zij, geoefend op en in het terrein nabij hunne woonplaats, door hunne aldaar verkregen groote plaatselijke kennis veel hulp zullen kunnen verleenen aan afdeelingen van het leger, die daar zullen moeten optreden.

Die afdeelingen staan dan onder hare commandanten niet meer zelfstandig, vormen dus geen korpsen partij-gangers, maar ontvangen hare instructiën of bevelen van eene militaire autoriteit, onder het oppergezag van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht.

Te verwachten is, dat zij in het bijzonder zullen worden bestemd voor het voeren van den kleinen oorlog. Daarvoor is in het bijzonder noodig eene groote mate van individueele lichamelijke en geestelijke ontwikkeling en geoefendheid; hoe grooter die zijn, des te meer kracht kan er uitgaan van de afdeeling.

Met zeer veel genoegen heb ik gezien, dat er in onsland reeds verschillende afdeelingen voetvolk en wielrijders zijn opgericht, en daaruit zelfs compagnieën en landstormkorpsen zijn gevormd.

Bovendien bestaat er bij die afdeelingen eene groote mate van toewijding, men doet zijn best om zich te bekwamen en geeft in menig opzicht, wat vormen betreft, een voorbeeld van plichtsbetrachting ter navolging voor vele personen in het leger.

Een en ander geeft mij aanleiding te mogen zeggen, dat, wanneer die afdeelingen in militair verband zullen moeten optreden, alle leden zich zullen beijveren om de gegeven bevelen op te volgen en zich zoo goed mogelijk van de opgedragen taak te kwijten.

Het verheugt mij zeer heden avond zoovele leden van de Vrijwillige Landstormkorpsen en afdeelingen in ons midden te zien. Zij geven toch door hunne aanwezigheid een groot blijk van belangstelling in het onderwerp, dat door den spreker is behandeld.

Daar ik nu vermeen, dat zijne voorstelling van de organisatie onzer landstormafdeelingen van geen groote waardeering getuigt van hetgeen deze beoogt en door hare leden is en wordt gedaan, acht ik mij gedrongen hiertegen op te komen en de hoop uit te spreken, dat zij niet moge leiden tot ontmoediging bij hen, die zich bij den Vrijwilligen Landstorm hebben aangesloten.

Integendeel, ik hoop dat het door mij gesprokene voor U, mijne heeren, die verschillende betrekkingen in het burgerleven bekleedt, eene opwekking en eene aansporing moge zijn, om U zoo goed mogelijk klaar te maken voor de taak, welke U eventueel wacht.

Met ontwikkelde en geoefende arbeiders kan men veel

en goed werk uitvoeren, maar zij hebben ook voorwerkers, ploegbazen en hogere leiders noodig.

Van dit standpunt beschouwd, uit ik den wensch, dat ieder Uwer er naar zal blijven streven, in staat te zijn zoo goed mogelijk te kunnen medewerken aan de verdediging van ons land tegen een eventueelen aanval, van welke zijde ook.

De Heer EYSTEN: Mijnheer de Voorzitter. We moeten m.i. letten op het verschil tusschen den Vrijwilligen Landstorm van minstens twee jaar geleden en die van nu. Daar is een hemelsbreed verschil tusschen. Ik geloof werkelijk dat bij het begin van de mobilisatie, waren we toen in beweging geraakt, de Weerbaarheidsvereenigingen en de personen die zich opgaven voor den Vrijwilligen Landstorm gelijk te stellen zouden zijn geweest met partijgangers.

Thans is de zaak veranderd. Er zijn geheel andere verhoudingen ontstaan. Er wordt geoefend, er is een centrale leiding gekomen enz. Daar was in Augustus 1914 nog geen sprake van.

Een Koninklijk Besluit blijft echter nog hoog gewenscht.

Het is verder onjuist dat partijgangers alleen op eigen gelegenheid militaire handelingen zouden kunnen verrichten. Integendeel. Maar dat ontnemt bovendien niets aan hun karakter als zoodanig en aan het uit eigen beweging zich opgeven om krijgsdienst te doen. Men moet niet aan een woord hangen, maar op het karakter letten.

Mijnheer de Voorzitter, ik moet er tegen protesteeren dat ik mij minder welwillend zou hebben uitgelaten over den Vrijwilligen Landstorm. Dat is geen oogenblik in me opgekomen! Mocht het desniettemin toch zoo hebben geleden, dan is dit tegen mijn bedoeling geweest.

Een doorslaand bewijs dat ik integendeel den Vrijwilligen Landstorm zeer goed gezind ben, moge blijken uit het feit — en de generaal NEETESON zal het kunnen bevestigen — dat ik heb aangevraagd bij den Vrijwilligen Landstorm in mijn rang in dienst te worden gesteld. Door allerlei omstandigheden is dit voornemen echter niet tot uitvoering gekomen.

In aansluiting met het gesprokene door den kapitein

DUDOK VAN HEEL betreurt ook ik het dat er bij den Vrijwilligen Landstorm zoo tal van jongeren zijn, die volle validiteit bezitten en niet in het leger dienen. Dat ze zich opgegeven hebben verdient zeker groote waardeering, maar toch is het te betreuren dat zooveel anderen, met dezelfde bekwaamheid en in dezelfde, wellicht betere positie, in het leger dienen, terwijl zij het niet doen.

De Heer NEETESON: De werving was gesloten. Tot dat tijdstip in het begin der mobilisatie traden veel vrijwilligers in het leger.

De Heer EYSTEN: Maar voor er een beetje korps was heeft toch lange tijd geduurd.

De Heer D. HOUTMAN: Het was niet meer mogelijk. Eerst kregen de vrijwilligers f 80.—, toen werd die premie ingetrokken en daarna werden ze heelemaal niet meer aangenomen. En wie zich bij den Vrijwilligen Landstorm wilde melden werd van het kastje naar den muur gestuurd.

De Heer EYSTEN: Dan wordt de schuld verplaatst van de personen naar het stelsel.

De VOORZITTER: Verlangt nog iemand het woord?

De Heer NEETESON: Mijnheer de Voorzitter. Namens de hier aanwezig zijnde officieren van den Vrijwilligen Landstorm, wier tolk ik ben, dank ik U zeer voor de uitnoodiging om hier tegenwoordig te zijn. Zij hebben gemeend aan die uitnoodiging gevolg te moeten geven, ter vermeerdering van hunne militaire kennis.

Dat de officieren van den Landstorm op alle wijzen trachten zich te ontwikkelen, moge o.a. blijken uit het feit, dat zij in den afgelopen winter, onder leiding van officieren van het leger, zoogenaamde wetenschappelijke bijeenkomsten hebben gehouden en hebben verzocht die bijeenkomsten ook dezen winter weder te doen houden, hetgeen dan ook geschieden zal.

De VOORZITTER: Dan rust op mij nog de aangename taak den geachten spreker van hedenavond dank te zeggen voor het vele wetenswaardige, dat hij ons heeft medegedeeld en daarbij uit de geschiedenis eenige lessen heeft weten te trekken, welke ons kunnen leeren hoe wij het thans *niet* meer moeten doen.

De omstandigheden zijn toch zóó veranderd door de latere bepalingen van het Volkenrecht — voor zoover hiervan nog sprake kan zijn — dat wij m. i. op dit oogenblik niet meer den blik gericht moeten hebben op het verledene maar op het heden, dat ons er op wijst, dat wij niet beter kunnen doen dan ons voor te bereiden op eene hardnekkige landsverdediging in de toekomst door het vereenigde leger, vloot en volk, van welk laatste in de eerste plaats in aanmerking komen degenen, die behooren tot den Landstorm, hetzij om gewapenden dan wel ongewapenden dienst te verrichten.

U allen, Mijne Heeren, betuig ik mijn welgemeenden dank voor uwe tegenwoordigheid en in het bijzonder hen, die aan het debat hebben deelgenomen. Als bewijs van waardeering van Uwe belangstelling, Heeren van den Vrijwilligen Landstorm, zij het mij vergund U hierbij tevens de toezegging te doen van de toezending aan ieder Uwer van een exemplaar van het gedrukte verslag van het verhandelde van hedenavond, waarin bovendien opgenomen zal worden hetgeen de spreker, wegens gebrek aan tijd, niet heeft kunnen mededeelen.

En hiermede, Mijne Heeren, sluit ik deze vergadering.

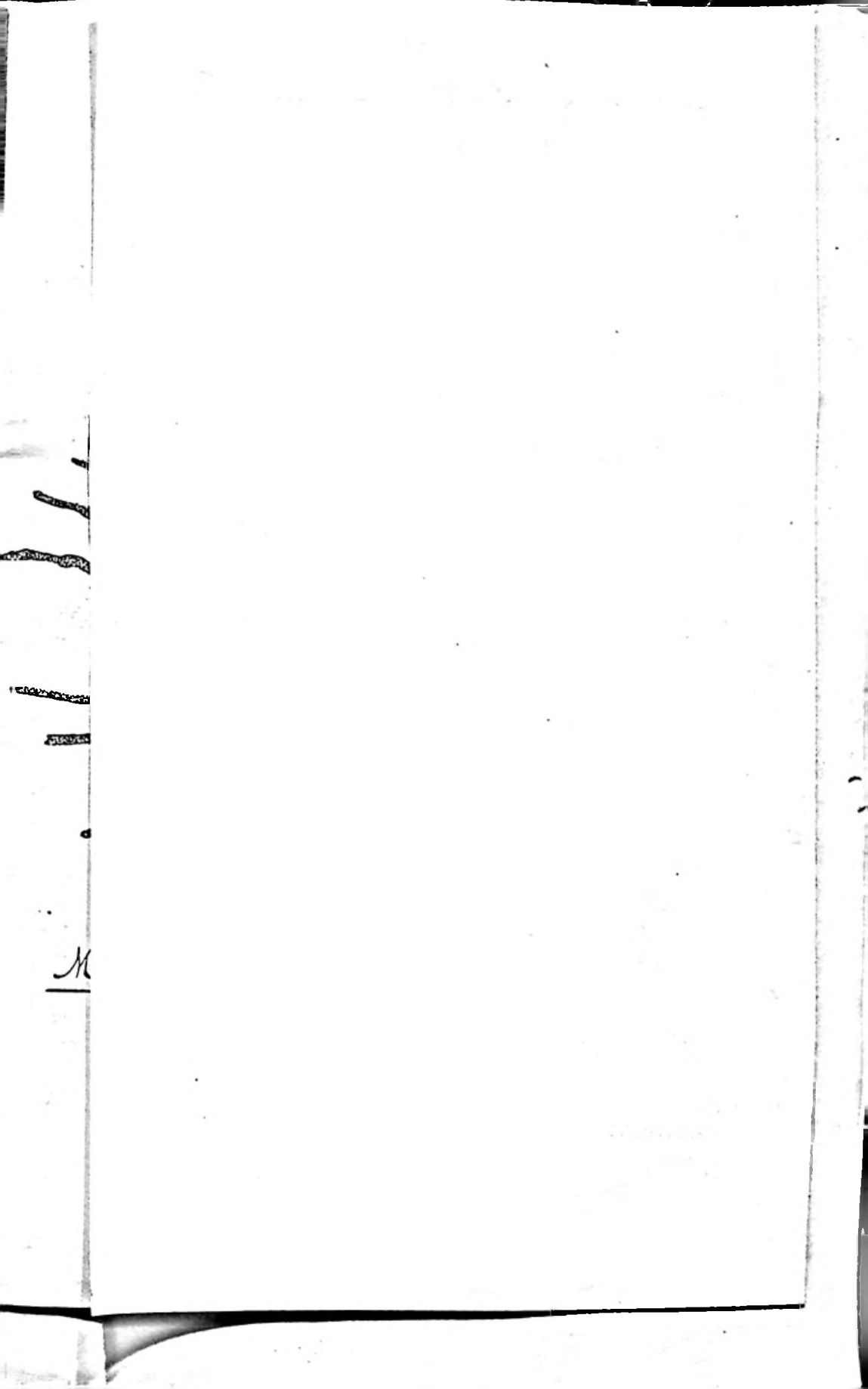
ERRATA.

Op blz. 19 van de 1^e Aflevering van het Orgaan staat,
18^e r. v. b.:

$$\frac{50000}{4000} = 125; \text{ lees: } \frac{500000}{4000} = 125.$$

Op blz. 59, 21^e r. v. b. staat:

$$4 \times 208 + 2 = 834; \text{ lees: } 4 \times 208 + 2 \times 2 = 836.$$

M

